

ΠΕΡΕΚΛΑΔΙ

Πλάτων¹

Κρατύλος
(427d-435e)

Платон

“Кратил”
(уривок 427d-435e)

¹ Переклав з давньогрецької Павло Содомора за оригінальним текстом з сайту <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0171>. Змістовні примітки до тексту належать перекладачу. – Прим. ред.

Дійові особи: Сократ, Гермоген, Кратил

Гермоген:

Справді, Сократе, як я говорив ще на початку, Кратил часто завдає мені багато турбот. Адже він стверджує, що існує така річ, як правильність найменувань, однак чітко не говорить, що це таке, так що я не можу зрозуміти, чи він говорить так незрозуміло про все це навмисне, чи ні. А тепер, [427e] Кратиле, у присутності Сократа скажи мені, чи погоджуєшся ти з тим, що говорить Сократ про імена, чи маєш щось краще натомість? Якщо маєш, то скажи – тоді або сам навчишся чогось від Сократа, або надаси якісь настанови нам обом.

Кратил:

Однак, Гермогене, чи ти вважаєш, що це така легка справа – швидко навчитися самому чи когось навчити, якщо йдеться про таку нелегку науку? А особливо – таку, як ця, яка є важливішою за найважливіші?

[428a]

Гермоген:

Присягаюся Зевсом, ні. Але й Гесіод говорить про це дуже влучно: «навіть якщо маленьке додати до малого – все одно відбудеться поступ»². Тож навіть якщо ти зможеш сягнути невеличкого поступу, то не вагайся: справедливо прислужися Сократові, а також і мені.

Сократ:

Та й навіть я, Кратиле, не стверджуватиму істинності нічого з того, що я говорив: я лише загалом виклав те, що дослідив разом із Гермогеном. Тож, не вагаючись, говори, [428b] якщо знаєш щось краще, – я це прийму. Я навіть не дивуватимуся, якщо матимеш сказати щось краще, адже відомо мені, що ти не лише вивчав це питання самотужки, але й вчився в інших. Тобто, якщо скажеш щось краще, запиши

Ἑρμογένης

καὶ μὴν, ὦ Σώκρατες, πολλὰ γέ μοι πολλάκις πράγματα παρέχει Κρατύλος, ὥσπερ κατ' ἀρχὰς ἔλεγον, φάσκων μὲν εἶναι ὀρθότητα ὀνομάτων, ἣτις δ' ἐστίνουδέν σαφές λέγων, ὥστε με μὴ δύνασθαι εἰδέναι πότερον ἐκὼν ἢ ἄκων οὕτως ἄσαφῶς ἐκάστοτε περὶ αὐτῶν λέγει. νῦν οὖν [427e] μοι, ὦ Κρατύλε, ἐναντίον Σωκράτους εἰπέ πότερον ἀρέσκει σοι ἢ λέγει Σωκράτης περὶ ὀνομάτων, ἢ ἔχεις τι ἄλλη κάλλιον λέγειν; καὶ εἰ ἔχεις, λέγε, ἵνα ἦτοι μάθῃς παρὰ Σωκράτους ἠδιδάξεῃς ἡμᾶς ἀμφοτέρους.

Κρατύλος

τί δέ, ὦ Ἑρμογένες; δοκεῖ σοι ῥάδιον εἶναι οὕτω ταχὺ μαθεῖν τε καὶ διδάξαι οὐτις πρᾶγμα, μὴ ὅτι τοσοῦτον, ὃ δὴ δοκεῖ ἐν τοῖς μεγίστοις μεγίστον εἶναι;

[428a]

Ἑρμογένης

μὰ Δί', οὐκ ἔμοιγε. ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἡσιόδου καλῶς μοι φαίνεται ἔχειν, τὸ εἰ καὶ τις μικρὸν ἐπὶ μικρῷ καταθεῖη, προὔργου εἶναι. εἰ οὖν καὶ μικρὸν τι οἷός τ' εἵπλέον ποιῆσαι, μὴ ἀπόκαμνε ἀλλ' εὐεργετεί καὶ Σωκράτη τόνδε—δίκαιος δ' εἶ—καὶ ἐμέ.

Σωκράτης

καὶ μὲν δὴ ἔγωγε καὶ αὐτός, ὦ Κρατύλε, οὐδέν ἄν ἰσχυρισάμην ὧν εἴρηκα, ἢ δέ μοι ἐφαίνετο μεθ' Ἑρμογένους ἐπεσκεψάμην, ὥστε τούτου γε ἔνεκα θαρρῶν λέγε, εἴ τι [428b] ἔχεις βέλτιον, ὡς ἐμοῦ ἐνδεξομένου. εἰ μὲντοι ἔχεις τι σὺ κάλλιον τούτων λέγειν, οὐκ ἄν θαυμάζοιμι: δοκεῖς γάρ μοι αὐτός τε ἐσκέφθαι τὰ τοιαῦτα καὶ παρ' ἄλλων μεμαθηκέναι. ἐὰν οὖν λέγῃς τι κάλλιον, ἔνα τῶν μαθητῶν περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων καὶ ἐμέ γραφού.

² Гесіод, Роботи і Дні, 359.

мене до списку своїх учнів, які вивчають правильність імен.

Кратил:

Гаразд, Сократе, я справді звертав неабияку увагу на це питання й міг би взяти тебе в учні. [428c] Однак боюся, щоб не сталося протилежне, і тому хочу сказати тобі словами Ахілла, як він звертається з благаннями до Аякса. Говорить він ось що: «Аяксе, божественний Теламонію, повелителе народів, сказав ти все те, що було у моему серці»³. Тож і мені видається, Сократе, що твої думки узгоджуються з моїми – чи завдяки натхненню, яке ти отримав від Евтифрона, чи якась інша Муза ще раніше зійшла на тебе. [428d]

Сократ:

Славний Кратиле, я сам вже давно подивляю своїй мудрості, не довіряючи їй. Тому й видається мені, що необхідно докладно перевірити те, що я наговорив. Бо найгіршою оманною є та, якою оманюєш сам себе: адже як це жахливо, коли неможливо ані трішки віддалитися від ошуканця – він завжди присутній. Тому вважаю за необхідне часто повертатися назад до того, що вже сказано, намагаючись, як поети кажуть, дивитися «як уперед, так і назад». Тож погляньмо на те, що ми вже сказали. [428e] Правильність імен, як ми говорили, це вказівка на те, чим річ є: чи можемо визнати це достатнім?

Кратил:

Видається мені, що цього достатньо, Сократе.

Сократ:

Тобто, імена надаються заради навчання?

Кратил:

Цілком очевидно.

Сократ:

То чи можна сказати, що це є певного роду мистецтвом і має свого митця?

Κρατύλος

ἀλλὰ μὲν δῆ, ὃ Σώκρατες, ὡσπερ σὺ λέγεις, μεμέληκέν τέ μοι περὶ αὐτῶν καίῃσως ἂν σε ποιησαίμην [428c] μαθητὴν. φοβοῦμαι μέντοι μὴ τούτου πάντοῦναντίον ἦ, ὅτι μοί πως ἐπέρχεται λέγειν πρὸς σέ τὸ τοῦ Ἀχιλλέως, ὃ ἐκείνοσέν Λιταῖς πρὸς τὸν Αἴαντα λέγει. φησὶ δὲ» Αἴαν διογενὲς Τελαμώνιε, κοίρανε λαῶν, πάντα τί μοι κατὰ θυμὸν εἴσω μυθήσασθαι.» καὶ ἐμοὶ σύ, ὃ Σώκρατες, ἐπιεικῶς φαίνεται κατὰ νοῦν χρησιμωδεῖν, εἴτε παρ' Εὐθύφρονος ἐπίπλους γενόμενος, εἴτε καὶ ἄλλη τις Μοῦσα πάλαι σε ἐνοῦσα ἐλελήθει. [428d]

Σοκράτης

ὦγαθὲ Κρατύλε, θαυμάζω καὶ αὐτὸς πάλαι τὴν ἐμαυτοῦ σοφίαν καὶ ἀπιστῶ. δοκεῖ οὖν μοι χρῆναι ἐπανασκέψασθαι τί καὶ λέγω. τὸ γὰρ ἐξαπατάσθαι αὐτὸν ὅφ' αὐτοῦ πάντων χαλεπώτατον: ὅταν γὰρ μηδὲ σμικρὸν ἀποστατῇ ἀλλ' ἀεὶ παρῇ ὁ ἐξαπατήσων, πῶς οὐ δεινόν; δεῖ δῆ, ὡς εἴκε, θαμὰ μεταστρέφεσθαι ἐπιτὰ προειρημένα, καὶ πειρᾶσθαι, τὸ ἐκείνου τοῦ ποιητοῦ, βλέπειν 'ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσω.' καὶ δῆ καὶ νυνὶ ἡμεῖς ἴδωμεν τί ἡμῖν εἴρηται. [428e] ὄνοματος, φαμέν, ὀρθότης ἐστὶν αὕτη, ἣτις ἐνδείξεται οἷόν ἐστι τὸ πρᾶγμα: τοῦτο φῶμεν ἰκανῶς εἰρηῆσθαι;

Κρατύλος

ἐμοὶ μὲν δοκεῖ πάνυ σφόδρα, ὃ Σώκρατες.

Σοκράτης

διδασκαλίᾳς ἄρα ἔνεκα τὰ ὀνόματα λέγεται;

Κρατύλος

πάνυ γε.

Σοκράτης

οὐκοῦν φῶμεν καὶ ταύτην τέχνην εἶναι καὶ δημιουργοῦς αὐτῆς;

³ Гомер, Илиада, 9, 644

Κρατίл:

Цілком очевидно.

Сократ:

Хто ж вони?

[429a]

Κρατίл:

Та ті, що ти говорив ще на початку – законодавці.

Сократ:

Тоді чи можемо ствердити, що це мистецтво зароджується серед людей так само, як і всі інші, чи ні? Тобто, я хочу запитати, чи так, як-от є гірші, а є й кращі художники?

Κρατίл:

Очевидно, що так.

Сократ:

Тож кращі продукують кращі твори, тобто живопис, а інші – гірші? На зразок будівничих: одні будують гарні будинки, інші – ні?

Κρατίл:

Так. [429b]

Сократ:

Тож чи й одні законодавці роблять свою роботу добре, а інші – гірше?

Κρατίл:

Не думаю, що так є.

Сократ:

Тобто ти не вважаєш, що є закони кращі, а є гірші?

Κρατίл:

Ні, звичайно.

Сократ:

А також – імена: одні надаються влучно, інші – не зовсім, чи не видається тобі так?

Κρατίл:

Ні, не видається...

Сократ:

Тобто всі імена надані правильно?

Κρατίл:

Усі, які справді є іменами.

Сократ:

То що ж тоді скажемо про ім'я «Гермоген», про яке ми щойно говорили: [429c] чи стверджуватимемо, що це не його

Κρατύλος

πάνυ γε.

Σωκράτης

τίνας;

[429a]

Κρατύλος

οὔσπερ σὺ κατ' ἀρχὰς ἔλεγες, τοὺς νομοθέτας.

Σωκράτης

πότερον οὖν καὶ ταύτην φῶμεν τὴν τέχνην ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγίγνεσθαι ὡς περ καὶ τὰς ἄλλας ἢ μή; βούλομαι δὲ λέγειν τὸ τοιόνδε. ζωγράφου εἰσὶν που οἰμὲν χεῖρους, οἱ δὲ ἀμείνους;

Κρατύλος

πάνυ γε.

Σωκράτης

οὐκοῦν οἱ μὲν ἀμείνους τὰ αὐτῶν ἔργα καλλίω παρέχονται, τὰ ζῶα, οἱ δὲ φαυλότερα; καὶ οἰκοδόμοι ὡσαύτως οἱ μὲν καλλίους τὰς οἰκίας ἐργάζονται, οἱ δὲ ἀεισχίους;

Κρατύλος

ναί. [429b]

Σωκράτης

ἄρ' οὖν καὶ νομοθέται οἱ μὲν καλλίω τὰ ἔργα αὐτῶν παρέχονται, οἱ δὲ αἰσχίαι;

Κρατύλος

οὐ μοι δοκεῖ τοῦτο ἔτι.

Σωκράτης

οὐκ ἄρα δοκοῦσί σοι νόμοι οἱ μὲν βελτίους, οἱ δὲ φαυλότεροι εἶναι;

Κρατύλος

οὐ δῆτα.

Σωκράτης

οὐδὲ δὴ ὄνομα, ὡς εἴκοι, δοκεῖ σοι κεῖσθαι τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ ἄμεινον;

Κρατύλος

οὐ δῆτα.

Σωκράτης

πάντα ἄρα τὰ ὀνόματα ὀρθῶς κεῖται;

Κρατύλος

ὅσα γε ὀνόματά ἐστιν.

Σωκράτης

τί οὖν; ὁ καὶ ἄρτι ἔλεγετο, Ἐρμογένει τῷδε πότερον [429c] μὴδὲ ὄνομα τοῦτο κεῖσθαι φῶμεν, εἰ μὴ τι αὐτῷ Ἐρμοῦ

ім'я, якщо він не походить з роду Гер- γενέσεως προσήκει, ἢ κείσθαι μὲν, οὐ
меса, чи що це його ім'я, однак надане μέντοιθρθῶς γε;
неправильно?

Кратил:

Мені видається, Сократе, що це взагалі не його ім'я. Тільки виглядає, що воно належить йому, насправді ж воно належить комусь іншому – тому, чию природу воно висвітлює.

Сократ:

Тож хтось, називаючи цього чоловіка Гермогеном, не говорить неправду? Адже чи можна сказати, що він є Гермогеном, якщо він ним не є?

Кратил:

Що ти маєш на увазі?
[429d]

Сократ:

Чи ти хочеш сказати, що говорити неправду взагалі неможливо? Адже багато хто говорить неправду, дорогий Кратиле, – так є тепер і так було колись.

Кратил:

Чи хтось може, Сократе, говорячи те, що він говорить, говорити те, чого не існує? Чи не означає це говорити неправду, говорячи те, чого не існує?

Сократ:

Надто розумно ти говориш як для мене та моїх літ, друже. Однак скажи мені таке: [429e] чи вважаєш ти, що можливо говорити неправду, водночас не стверджуючи її?

Кратил:

Не можна ані говорити, ані стверджувати, як мені видається.

Сократ:

Ані мовити, ані промовляти? А якщо хтось зустрів би тебе по-товариськи, потиснувши тобі руку й промовивши: «вітаю тебе, Гермогене, мій госте з Афін, сину Смікріона» – чи говорячи, чи промовляючи, чи звертаючись цими словами не до тебе, а до ось цього Гермогена, чи взагалі ні до кого?

Κρατύλος

οὐδὲ κείσθαι ἔμοιγε δοκεῖ, ὃ Σώκρατες, ἀλλὰ δοκεῖν κείσθαι, εἶναι δὲ ἐτέρουτοῦτο τοῦνομα, οὐπὲρ καὶ ἡ φύσις ἢ τὸ ὄνομα δηλοῦσα.

Σωκράτης

πότερον οὐδὲ ψεύδεται ὅταν τις φῆ Ἑρμογένῃ αὐτὸν εἶναι; μὴ γὰρ οὐδὲ τοῦτο αὐτῆ, τὸ τοῦτον φάναι Ἑρμογένῃ εἶναι, εἰ μὴ ἔστιν;

Κρατύλος

πῶς λέγεις;
[429d]

Σωκράτης

ἄρα ὅτι ψευδῆ λέγειν τὸ παράπαν οὐκ ἔστιν, ἄρα τοῦτό σοι δύναται ὁ λόγος; συχνοὶ γὰρ τινες οἱ λέγοντες, ὃ φίλε Κρατύλε, καὶ νῦν καὶ πάλαι.

Κρατύλος

πῶς γὰρ ἂν, ὃ Σώκρατες, λέγων γέ τις τοῦτο ὃ λέγει, μὴ τὸ ὄν λέγοι; ἢ οὐ τοῦτό ἐστιν τὸ ψευδῆ λέγειν, τὸ μὴ τὰ ὄντα λέγειν;

Σωκράτης

κοιμώτερος μὲν ὁ λόγος ἢ κατ' ἐμὲ καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν ἡλικίαν, ὃ ἑταῖρε. ὁμωζόμενοι εἶπέ μοι τοσόνδε: [429e] πότερον λέγειν μὲν οὐ δοκεῖ σοι εἶναι ψευδῆ, φάναι δέ;

Κρατύλος

οὐ μοι δοκεῖ οὐδὲ φάναι.

Σωκράτης

οὐδὲ εἰπεῖν οὐδὲ προσεπειν; οἷον εἴ τις ἀπαντήσας σοι ἐπὶ ξενίας, λαβόμενος τῆς χειρὸς εἴποι: 'χαῖρε, ὃ ξένε Ἀθηναῖε, ὑὸ Σμικρίωνος Ἑρμογένεος,' οὗτος λέξειεν ἄνταῦτα ἢ φαίη ἂν ταῦτα ἢ εἴποι ἂν ταῦτα ἢ προσείποι ἂν οὕτω σὲ μὲν οὐ, Ἑρμογένῃ δὲ τόνδε; ἢ οὐδένα;

Κρατίл:

Видається мені, Сократе, що чоловік цей вимовляє би беззмістовні звуки.

[430a]

Сократ:

Приймаю навіть таке. А ті слова, що він промовляє, будуть правдивими чи оманливими? Чи дещо буде правдивим, а дещо – оманливим? Цього було б достатньо.

Κρατίл:

Можу сказати, що все це було б лише шумом, даремною працею – так наче хтось вдаряв би у мідний казан.

Сократ:

Гаразд, Κρατίле, спробуймо поглянути на це з іншого боку. Чи ти погоджуєшся з тим, що ім'я є чимось одним, а річ, яку воно називає – чимось іншим?

Κρατίл:

Звичайно.

Сократ:

То чи погоджуєшся ти, що ім'я є наслідуванням [430b] речі?

Κρατίл:

Цілком погоджуюся.

Сократ:

А чи погоджуєшся ти, що й живопис є певним переосмисленим наслідуванням речей?

Κρατίл:

Так.

Сократ:

Можливо, ти все правильно говориш, а я можу чогось не розуміти: однак чи можуть тоді ці два види наслідування, живопис та іменування, приписуватися і прикладатися до тих речей, які вони наслідують, чи не можуть?

[430c]

Κρατίл:

Можуть.

Сократ:

Тоді поглянь на ось що насамперед. Чи можемо ми приписати подобу чоловіка чоловікові, а жінки – жінці, і так далі?

Κρατίл:

Очевидно, можемо.

Κρατύλος

ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἄλλως ἂν οὗτος ταῦτα φητέγξασθαι.

[430a]

Σωκράτης

ἀλλ' ἀγαπητὸν καὶ τοῦτο. πότερον γὰρ ἀληθῆ ἂν φητέγξαιτο ταῦτα ὀφθηγξάμενος ἢ ψευδῆ; ἢ τὸ μὲν τι αὐτῶν ἀληθές, τὸ δὲ ψεῦδος; καὶ γὰρ ἂν καίτουτο ἐξαρκοῖ.

Κρατύλος

ψοφεῖν ἐγωγ' ἂν φαίην τὸν τοιοῦτον, μάτην αὐτὸν ἐαυτὸν κινεῶντα, ὥσπερ ἄνεϊ τις χαλκίον κινήσειε κρούσας.

Σωκράτης

φέρε δὴ, ἐάν πη διαλλαχθῶμεν, ὦ Κρατύλε: ἄρ' οὐκ ἄλλο μὲν ἂν φαίης τὸ ὄνομα εἶναι, ἄλλο δὲ ἐκεῖνο οὐ τὸ ὄνομά ἐστιν;

Κρατύλος

ἐγωγε.

Σωκράτης

οὐκοῦν καὶ τὸ ὄνομα ὁμολογεῖς μίμημά τι εἶναι τοῦ [430b] πράγματος;

Κρατύλος

πάντων μάλιστα.

Σωκράτης

οὐκοῦν καὶ τὰ ζωγραφήματα τρόπον τινὰ ἄλλον λέγεις μιμήματα εἶναιπραγμάτων τινῶν;

Κρατύλος

ναί.

Σωκράτης

φέρε δὴ–ἴσως γὰρ ἐγὼ οὐ μανθάνω ἄττα ποτ' ἔστιν ἃ λέγεις, σὺ δὲ τάχ' ἀνὸρθῶς λέγοις–ἔστι διανεῖμαι καὶ προσενεγκεῖν ταῦτα ἀμφότερα τὰ μιμήματα, τὰ τε ζωγραφήματα κάκεῖνα τὰ ὀνόματα, τοῖς πράγμασιν ὧν μιμήματά ἐστιν, ἢ οὐ;

[430c]

Κρατύλος

ἔστιν.

Σωκράτης

πρῶτον μὲν δὴ σκόπει τόδε. ἄρ' ἂν τις τὴν μὲν τοῦ ἀνδρὸς εἰκόνα τῷ ἀνδριάποδοίῃ, τὴν δὲ τῆς γυναικὸς τῇ γυναικί, καὶ τᾶλλα οὕτως;

Κρατύλος

πάνυ μὲν οὖν.

Сократ:

Α чи можемо зробити навпаки – приписати подобу чоловіка жінці, а жінки – чоловікові?

Кратил:

І це можливо.

Сократ:

Α чи будуть обидва ці уподібнення правильні, чи лише попереднє?

Кратил:

Лише попереднє.

Сократ:

Тобто лише те, яке приписує речі подібні ознаки, те уподібнюється до неї.

Кратил:

Так мені видається.

[430d]

Сократ:

Тоді як мені, так і тобі, друже, потрібно облишити боротися на словах: дай-но мені пояснити, що я говорю. Ці два види приписування, друже, які стосуються наслідування – чи в живописі, чи в іменуванні, я називаю правильними; а ті, що стосуються іменування зокрема, називаю ще й правдивими: а їх другий вид, який надається неправильно, надаючи речам невластиві характеристики, називаю неправильними, а у випадку найменувань – ще й хибними.

Кратил:

Але трапляється, Сократе, що в живописі уможливорюється це неправильно приписування, але не у випадку іменування, [430e] оскільки в цьому випадку правильність є необхідною.

Сократ:

Що ти маєш на увазі? Яка різниця між цими двома? Чи не можна, підійшовши до якогось чоловіка, сказати йому: «ось твій портрет», показавши йому що-небудь: або його зображення, або зображення жінки? Під словом «показати» я розумію представити йому перед зором.

Кратил:

Цілком очевидно.

Σοκράτης

οὐκοῦν καὶ τοῦναντίον τὴν μὲν τοῦ ἀνδρὸς τῆ γυναικί, τὴν δὲ τῆς γυναικὸς τῷ ἀνδρί;

Κρατύλος

ἔστι καὶ ταῦτα.

Σοκράτης

ἄρ' οὖν αὐτὰ αἱ διανομαὶ ἀμφοτέραι ὀρθαί, ἢ ἡ ἑτέρα;

Κρατύλος

ἢ ἑτέρα.

Σοκράτης

ἢ ἂν ἐκάστῳ οἶμαι τὸ προσήκόν τε καὶ τὸ ὅμοιον ἀποδιδῶ.

Κρατύλος

ἔμοιγε δοκεῖ.

[430d]

Σοκράτης

ἵνα τοίνυν μὴ μαχώμεθα ἐν τοῖς λόγοις ἐγὼ τε καὶ σὺ φίλοι ὄντες, ἀπόδεξάι μουδὸ λέγω. τὴν τοιαύτην γάρ, ὦ ἑταῖρε, καλῶ ἐγωγε διανομὴν ἐπ' ἀμφοτέροις μὲν τοῖς μιμήμασιν, τοῖς τε ζῴοις καὶ τοῖς ὀνόμασιν, ὀρθὴν, ἐπὶ δὲ τοῖς ὀνόμασι πρὸς τῷ ὀρθῆν καὶ ἀληθῆ: τὴν δ' ἑτέραν, τὴν τοῦ ἀνομοίου δόσιν τε καὶ ἐπιφοράν, οὐκ ὀρθὴν, καὶ ψευδῆ ὅταν ἐπ' ὀνόμασιν ᾦ.

Κρατύλος

ἀλλ' ὅπως μὴ, ὦ Σώκρατες, ἐν μὲν τοῖς ζωγραφήμασιν [430e] ἢ τοῦτο, τὸ μὴ ὀρθῶς διανέμειν, ἐπὶ δὲ τοῖς ὀνόμασιν οὐ, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἢ αἰεὶ ὀρθῶς.

Σοκράτης

πῶς λέγεις; τί τοῦτο ἐκείνου διαφέρει; ἄρ' οὐκ ἔστι προσελθόντα ἀνδρί τῷ εἰπεῖν ὄτι 'τουτί ἐστι σὸν γράμμα,' καὶ δεῖξαι αὐτῷ, ἂν μὲν τύχη, ἐκείνου εἰκόνα, ἂν δὲ τύχη, γυναικός; τὸ δὲ δεῖξαι λέγω εἰς τὴν τῶν ὀφθαλμῶν αἴσθησιν καταστῆσαι.

Κρατύλος

πάνυ γε.

Сократ:

Так отже, чи можу я підійти до цього ж чоловіка і сказати йому: «ось це твоє ім'я»? А ім'я, рівно ж як і картина, є наслідуванням. Тож сказавши йому, що це його ім'я, [431a] чи не можу представити йому перед слухом що-небудь: або наслідування власне його самого, назвавши чоловіком, або ж наслідування іншої, жіночої людської подоби, назвавши його жінкою? Чи не вважаєш ти, що це можливо і навіть часом трапляється?

Кратил:

Я визнаю, Сократе, що так може бути, і погоджуюся.

Сократ:

Добре робиш, мій друже, якщо справді так є: не потрібно більше сперечатися з цього приводу. Якщо ж [431b] справді існує приписування імен, то ми називатимемо щось одне в ньому правдивим, а інше – хибним. А якщо це так, і якщо можливо приписувати неправильні найменування, або ж надавати речам не ті імена, які їм пасують, а часом навіть ті, які зовсім не пасують, то в такому випадку й із дієсловами можна так чинити. А якщо дієслова й іменники надаються в такий спосіб, то так само ж відбувається й із реченнями: [431c] адже речення, як я вважаю, є поєднанням обох. Чи як ти вважаєш, Кратиле?

Кратил:

Так, видається, що ти правильно говориш.

Сократ:

А якщо ми уподібномо первинні найменування до малюнків, то чи можливо буде, як і в живописі, відтворювати всі кольори та обриси? Чи не всі? Деяких, можливо, не вистатиме, деякі потрібно додавати: одних – більше, інших – менше, чи не так?

Кратил:

Так.

Σωκράτης

τί δέ; πάλιν αὐτῷ τούτῳ προσελθόντα εἰπεῖν ὅτι 'τουτί ἐστιν σὸν ὄνομα'; ἔστι δέπου καὶ τὸ ὄνομα μίμημα ὡσπερ τὸ ζωγράφημα. τοῦτο δὴ λέγω: ἄρ' οὐκ ἂν εἴη αὐτῷ [431a] εἰπεῖν ὅτι 'τουτί ἐστι σὸν ὄνομα,' καὶ μετὰ τοῦτο εἰς τὴν τῆς ἀκοῆς ἀναίσθησιν καταστήσαι, ἂν μὲν τύχη, τὸ ἐκείνου μίμημα, εἰπόντα ὅτι ἀνὴρ, ἂν δὲ τύχη, τὸ τοῦ θήλεος τοῦ ἀνθρώπινου γένους, εἰπόντα ὅτι γυνή; οὐ δοκεῖ σοι τοῦτο οἷόν τ' εἶναι καὶ γίγνεσθαι ἐνίοτε;

Κρατύλος

ἐθέλω σοι, ὦ Σώκρατες, συγχωρῆσαι καὶ ἔστω οὕτως.

Σωκράτης

καλῶς γε σὺ ποιῶν, ὦ φίλε, εἰ ἔστι τοῦτο οὕτως: οὐδὲν γὰρ δεῖ νῦν ἀνυδιαμάχεσθαι περὶ αὐτοῦ. εἰ δ' οὖν [431b] ἔστι τοιαύτη τις διανομὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸ μὲν ἕτερον τούτων ἀληθεύειν βουλόμεθα καλεῖν, τὸ δ' ἕτερον ψεῦδεςσθαι. εἶδε τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι μὴ ὀρθῶς διανέμειν τὰ ὀνόματα μὴδὲ ἀποδιδόναιτὰ προσήκοντα ἐκάστῳ, ἀλλ' ἐνίοτε τὰ μὴ προσήκοντα, εἴη ἂν καὶ ῥήματα αὐτὸν τοῦτο ποιεῖν. εἰ δὲ ῥήματα καὶ ὀνόματα ἔστιν οὕτω τιθέναι, ἀνάγκη καὶ λόγους: [431c] λόγοι γὰρ που, ὡς ἐγὼμαι, ἢ τούτων σύνθεσις ἔστιν: ἢ πῶς λέγεις, ὦ Κρατύλε;

Κρατύλος

οὕτω: καλῶς γὰρ μοι δοκεῖς λέγειν.

Σωκράτης

οὐκοῦν εἰ γράμμασιν αὖ τὰ πρῶτα ὀνόματα ἀπεικάζομεν, ἔστιν ὡσπερ ἐν τοῖς ζωγραφήμασιν καὶ πάντα τὰ προσήκοντα χρώματά τε καὶ σχήματα ἀποδοῦναι, καὶ μὴ πάντα αὖ, ἀλλ' ἔνια ἐλλείπειν, ἔνια δὲ καὶ προστιθέναι, καὶ πλείω καίμειζω: ἢ οὐκ ἔστιν;

Κρατύλος

ἔστιν.

Сократ:

Тоді той, хто докладно усе відтворює, створюватиме добрі малюнки й картини, а той, хто щось додає чи усуває, той також створює малюнки й картини, однак – гірші? [431d]

Кратил:

Так.

Сократ:

То як же бути з тим, хто наслідує сутність речей складами й літерами? Чи не за таким самим принципом? Адже якщо він додасть усе необхідне, тоді й отримає добрий образ, тобто ім'я; а якщо навіть щось невелике пропустить, то все одно це буде образом, однак не дуже добрим. То чи одні найменування створені добре, а інші – погано?

Кратил:

Можливо. [431e]

Сократ:

І так само ж буде хтось один добрим творцем імен, а хтось інший – поганим?

Кратил:

Так.

Сократ:

А ім'я цього творця – «законодавець».

Кратил:

Так.

Сократ:

І так само ж, присягаюся Зевсом, як і в інших мистецтвах, один законодавець може бути добрим, інший – поганим: згідно з тим, що ми погодили попередньо.

Кратил:

Так, справді. Але поглянь-но, Сократе, коли згідно з мистецтвом граматики ми надаємо літери, як-от альфа, бета й усі інші елементи іменам, [432a] і якщо ми заберемо, чи додамо, чи змінимо щось, то в такому випадку ім'я не є написаним, тобто не є написане правильно, а одразу стає ненаписаним узагалі, натомість стає чимось цілком іншим, якщо трапляється з ним щось подібне.

Σωκράτης

οὐκοῦν ὁ μὲν ἀποδιδούς πάντα καλὰ τὰ γράμματά τε καὶ τὰς εἰκόνας ἀποδίδωσιν, ὁ δὲ ἢ προστιθείς ἢ ἀφαιρῶν γράμματα μὲν καὶ εἰκόνας ἐργάζεται καὶ οὗτος, ἀλλὰ πονηρὰς; [431d]

Κρατύλος

ναί.

Σωκράτης

τί δὲ ὁ διὰ τῶν συλλαβῶν τε καὶ γραμμάτων τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων ἀπομιμούμενος; ἄρα οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἂν μὲν πάντα ἀποδῶ τὰ προσήκοντα, καλὴ ἢ εἰκὼν ἔσται—τοῦτο δ' ἐστὶν ὄνομα—ἐὰν δὲ σμικρὰ ἐλλείψῃ ἢ προστιθῇ ἐνίοτε, εἰκὼν μὲν γενήσεται, καλὴ δὲ οὐ; ὥστε τὰ μὲν καλῶς εἰργασμένα ἔσται τῶν ὀνομάτων, τὰ δὲ κακῶς;

Κρατύλος

ἴσως. [431e]

Σωκράτης

ἴσως ἄρα ἔσται ὁ μὲν ἀγαθὸς δημιουργὸς ὀνομάτων, ὁ δὲ κακός;

Κρατύλος

ναί.

Σωκράτης

οὐκοῦν τοῦτο ὁ 'νομοθέτης' ἦν ὄνομα.

Κρατύλος

ναί.

Σωκράτης

ἴσως ἄρα νῆ Δί' ἔσται, ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις, καὶ νομοθέτης ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δὲ κακός, ἐάνπερ τὰ ἐμπροσθεν ἐκεῖνα ὁμολογηθῇ ἡμῖν.

Κρατύλος

ἔστι ταῦτα. ἀλλ' ὄρα, ὦ Σώκρατες, ὅταν ταῦτα τὰ γράμματα, τὸ τε ἄλφα καὶ τὸ βῆτα καὶ ἕκαστον τῶν στοιχείων, τοῖς ὀνόμασιν ἀποδιδῶμεν τῇ γραμματικῇ τέχνῃ, [432a] ἐάν τι ἀφέλωμεν ἢ προσθῶμεν ἢ μεταθῶμεν τι, οὐ γέγραπται μὲν ἡμῖν τὸ ὄνομα, οὐ μὲντοι ὀρθῶς, ἀλλὰ τὸ παράπαν οὐδὲ γέγραπται, ἀλλ' εὐθὺς ἕτερόν ἐστιν ἐάν τι τούτων πάθῃ.

Сократ:

Можливо, ми неправильно розглядаємо питання, сприймаючи його в такий спосіб, Кратиле.

Кратил:

Чому ж так?

Сократ:

Це, про що ти говориш, було б виправдано для тих речей, які необхідно існують або не існують, оскільки складаються з числа, як-от десять: якщо хтось відніме щось від нього [432b] чи додасть, то тут же створиться інше число. Але в усіх інших образів правильність є дещо іншою, та й навіть протилежною. Образ не повинен відображати всі ознаки того, що він зображає, якщо він має бути образом⁴. Ось подивись-но, чи так я говорю. Чи будуть ці дві речі однією: Кратил і зображення Кратила, якщо хтось із богів відтворить не лише твій колір і обриси, як живописці, але також і все, що у тебе всередині, зробивши його таким, як у тебе: і м'якість, і [432c] теплоту, надавши їм руху, душі, розуму – усе, що існує в тобі, коротко кажучи, усе, що ти маєш, поставив би поруч із тобою, як твою подобу? Що б це було: чи був би це Кратил, чи образ Кратила, чи обидва були би Кратилами?

Кратил:

Видається мені, що обидва були б Кратилами, Сократе.

Сократ:

То чи не бачиш, друже, що потрібно шукати якусь іншу правильність образів, про яку ми щойно говорили, і немає потреби наполягати, що це вже не образ, якщо [432d] щось забрали чи додали? Чи ти не розумієш, що образи дуже віддалено посідають якості того, чого вони є образами?

Кратил:

Розумію.

Σοκράτης

μη γὰρ οὐ καλῶς σκοπῶμεν οὕτω σκοποῦντες, ὦ Κρατύλε.

Κρατύλος

πῶς δῆ;

Σοκράτης

ἴσως ὅσα ἐκ τινος ἀριθμοῦ ἀναγκαῖον εἶναι ἢ μὴ εἶναι πάσχοι ἂν τοῦτο ὃ σὺ λέγεις, ὡσπερ καὶ αὐτὰ τὰ δέκα ἢ ὅστις βούλει ἄλλος ἀριθμός, ἐὰν ἀφέλῃς τι ἢ [432b] προσθῆῃς, ἕτερος εὐθὺς γέγονε: τοῦ δὲ ποιοῦ τινος καὶ συμπάσης εἰκόνος μὴ οὐχ αὕτη ἢ ἡ ὀρθότης, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον οὐδὲ τὸ παράπαν δέη πάντα ἀποδοῦναι οἷόν ἐστιν ὅ εἰκάζει, εἰ μέλλει εἰκὼν εἶναι. σκόπει δὲ εἰ τι λέγω. ἄρ' ἂν δύο πράγματα εἴη τοιάδε, οἷον Κρατύλος καὶ Κρατύλου εἰκὼν, εἴ τις θεῶν μὴ μόνον τὸ σὸν χρῶμα καὶ σχῆμα ἀπεικάσειεν ὡσπερ οἱ ζωγράφοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐντὸς πάντα τοιαῦτα ποιήσειεν οἷα περ τὰ σά, καὶ μαλακότητος [432c] καὶ θερμότητος τὰς αὐτὰς ἀποδοίη, καὶ κίνησιν καὶ ψυχὴν καὶ φρόνησιν οἷα περ ἡπαρὰ σοὶ ἐνθεῖα αὐτοῖς, καὶ ἐνὶ λόγῳ πάντα ἅπερ σὺ ἔχεις, τοιαῦτα ἕτερακαταστήσειεν πλησίον σου; πότερον Κρατύλος ἂν καὶ εἰκὼν Κρατύλου τὸτ' εἴητο τοιοῦτον, ἢ δύο Κρατύλοι;

Κρατύλος

δύο ἔμοιγε δοκοῦσιν, ὦ Σώκρατες, Κρατύλοι.

Σοκράτης

ὄρας οὖν, ὦ φίλε, ὅτι ἄλλην χρὴ εἰκόνος ὀρθότητα ζητεῖν καὶ ὧν νυνδὴ ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἀναγκάζειν, ἐὰν τι [432d] ἀπῆ ἢ προσῆ, μηκέτι αὐτὴν εἰκοναεῖναι; ἢ οὐκ αἰσθάνη ὅσου ἐνδέουσιν αἱ εἰκόνες τὰ αὐτὰ ἔχειν ἐκείνοις ὧνεῖκόνες εἰσίν;

Κρατύλος

ἔγωγε.

⁴ Тобто вже тут маємо вказівку на поняття знака, яке отримало розвиток у середньовіччі, починаючи від Августина, прихильного до вчення Платона: знак не є самим предметом, а лише вказує на нього.

Σократ:

Якщо б імена повністю відображали ті речі, які вони позначають, та ще й у всіх аспектах, дія імен над цими речами часто викликала би здивування. Адже все стало би подвійним і ніхто не міг би сказати, що є власне річчю, а що – її іменем.

Кратил:

Правду говориш.

Σократ:

Тому, друже, змирися з тим, що одне найменування може бути влучно [432e] надане, а інше – ні, і не потрібно наполягати, щоб усі літери були збережені з метою повного наслідування речі, яку вони зображають: не турбуйся занадто, якщо додано якусь літеру, що не надто пасує. А якщо літера, то й слово в реченні, а якщо слово, то й речення у висловлюванні може бути таким, що не цілком пасує до речей: але, попри те, річ буде названо й відображено аж ніяк не гірше, аж доки збережено сутність речі, про яку йдеться – так само, як і в [433a] назвах літер, якщо ти пам'ятаєш, про що говорили ми з Гермогеном.

Кратил:

Звісно, пам'ятаю.

Σократ:

Отож добре. Ім'я вказуватиме на річ, допоки присутня внутрішня ознака, попри те навіть, що не всі літери йому відповідають: якщо більшість літер відповідають – то краще, якщо менше – то гірше. Тож облишмо вже говорити про це, друже, щоб не потрапити в халепу, як ті, що вночі обходили дорогу в Егіні, повернулися надто пізно⁵, так і ми, розважаючи про правильність речей [433b] Адже тоді потрібно буде відшукати іншу правильність іменувань, не погоджуючись, що ім'я – це представлення речі в складах і літерах. А якщо ти підтримуєш ці два положення, то суперечитимеш сам собі.

Σοκράτης

γελοῖα γοῦν, ὃ Κρατύλε, ὑπὸ τῶν ὀνομάτων πάθοι ἂν ἐκεῖνα ὧν ὀνόματά ἐστιν τὰ ὀνόματα, εἰ πάντα πανταχῆ αὐτοῖς ὁμοιωθεῖ. διττὰ γὰρ ἂν που πάντα γένοιτο, καὶ οὐκ ἂν ἔχοι αὐτῶν εἰπεῖν οὐδεὶς οὐδέτερον ὀπότερόν ἐστι τὸ μὲναυτό, τὸ δὲ ὄνομα.

Κρατύλος

ἀληθῆ λέγεις.

Σοκράτης

θαρρῶν τοῖνον, ὃ γενναῖε, ἕα καὶ ὄνομα τὸ μὲν εὖ [432e] κείσθαι, τὸ δὲ μὴ, καὶ μὴ ἀνάγκαιζε πάντ' ἔχειν τὰ γράμματα, ἵνα κομιδῆ ἢ τοιοῦτον οἰόνπερ οὗ ὀνομάεστιν, ἀλλ' ἕα καὶ τὸ μὴ προσήκον γράμμα ἐπιφέρειν. εἰ δὲ γράμμα, καὶ ὄνομα ἐν λόγῳ: εἰ δὲ ὄνομα, καὶ λόγον ἐν λόγῳ μὴ προσήκοντα τοῖς πράγμασιν ἐπιφέρεισθαι, καὶ μὴδὲν ἤττον ὀνομάζεσθαι τὸ πρᾶγμα καὶ λέγεσθαι, ἕως ἂν ὀτύπος ἐνῆ τοῦ πράγματος περὶ οὗ ἂν ὁ λόγος ἦ, ὥσπερ ἐν τοῖς [433a] τῶν στοιχείων ὀνόμασιν, εἰ μέμνησαι ἃ νυνδὴ ἐγὼ καὶ Ἑρμογένης ἐλέγομεν.

Κρατύλος

ἀλλὰ μέμνημαι.

Σοκράτης

καλῶς τοῖνον. ὅταν γὰρ τοῦτο ἐνῆ, κἂν μὴ πάντα τὰ προσήκοντα ἔχη, λέξεταίγε τὸ πρᾶγμα, καλῶς ὅταν πάντα, κακῶς δὲ ὅταν ὀλίγα: λέγεσθαι δ' οὖν, ὦμακάριε, εἰδόμεν, ἵνα μὴ ὀφλωμεν ὥσπερ οἱ ἐν Αἰγίνῃ νύκτωρ περιόντες ὄνῃ ὁδοῦ, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὰ πρᾶγματα δόξωμεν αὖ [433b] τῇ ἀληθείᾳ οὕτω πως ἐλληλυθέναι ὀψιαίτερον τοῦ δέοντος, ἢ ζῆται τινὰ ἄλλην ὀνόματος ὀρθότητα, καὶ μὴ ὁμολογεῖσθαι ὄνομα συλλαβαῖς καὶ γράμμασι πράγματος ὄνομα εἶναι. εἰ γὰρ ταῦτα ἀμφοτέρω ἐρεῖς, οὐχ οἴος τ' ἔση συμφωνεῖν σαυτῷ.

⁵ Не цілком зрозуміле місце: невідомо, що саме цитує Платон.

Κρατίл:

Видається мені, Сократе, що ти правильно говориш: я це підтримую.

Сократ:

Якщо ми це вже погодили, то погляньмо на ось що: чи для того, щоб ім'я було надано належним чином, воно має складатися з літер, що йому пасують?

Κρατίл:

Так. [433c]

Сократ:

А літери, які пасують, це ті, які узгоджуються з відповідними речами?

Κρατίл:

Це очевидно.

Сократ:

Тобто саме так надані ті найменування, які надані правильно; натомість багато імен, які надані неправильно, якщо мають відображати подобу чогось, можуть складатися з літер, що узгоджуються з відповідною річчю та відображають її, а можуть складатися й із таких, що не узгоджуються, і тому таке ім'я не буде ані добрим, ані влучним. То ми так думаємо чи ні?

Κρατίл:

Вважаю, що нам не потрібно сперечатися, Сократе: але не подобається мені, що якесь ім'я, будучи іменем, може бути надане неправильно.

[433d]

Сократ:

Чи не подобається тобі те, що ім'я є зображенням речі?

Κρατίл:

Ні, не подобається.

Сократ:

А чи не видається тобі правильним те, що є імена первинні, а деякі укладені з первинних?

Κρατίл:

Ні.

Сократ:

Але якщо первинні найменування мають зображати будь-які речі, то чи маєш ти якийсь кращий спосіб для того, щоб збити їх зображеннями, аніж якомога

Κρατύλος

ἀλλὰ μοι δοκεῖς γε, ὦ Σώκρατες, μετρίως λέγειν, καὶ οὕτω τίθεμαι.

Σωκράτης

ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα ἡμῖν συνδοκεῖ, μετὰ ταῦτα τάδε σκοπῶμεν: εἰ μέλλει φαμένκαλῶς κείσθαι τὸ ὄνομα, τὰ προσήκοντα δεῖ αὐτὸ γράμματα ἔχειν;

Κρατύλος

ναί. [433c]

Σωκράτης

προσῆκει δὲ τὰ ὅμοια τοῖς πράγμασιν;

Κρατύλος

πάνυ γε.

Σωκράτης

τὰ μὲν ἄρα καλῶς κείμενα οὕτω κεῖται: εἰ δὲ μή τι καλῶς ἐτέθη, τὸ μὲν ἂν πολυῖσως ἐκ προσηκόντων εἴη γραμμάτων καὶ ὁμοίων, εἴπερ ἔσται εἰκῶν, ἔχει δ' ἂν τικαὶ οὐ προσῆκον, δι' ὃ οὐκ ἂν καλὸν εἴη οὐδὲ καλῶς εἰργασμένον τὸ ὄνομα. οὕτωφαμέν ἢ ἄλλως;

Κρατύλος

οὐδὲν δεῖ οἶμαι διαμάχεσθαι, ὦ Σώκρατες: ἐπεὶ οὐκ ἀρέσκει γέ με τὸ φαναιῶνομα μὲν εἶναι, μὴ μέντοι καλῶς γε κείσθαι.

[433d]

Σωκράτης

πότερον τοῦτο οὐκ ἀρέσκει σε, τὸ εἶναι τὸ ὄνομα δῆλωμα τοῦ πράγματος;

Κρατύλος

ἔμοιγε.

Σωκράτης

ἀλλὰ τὸ εἶναι τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἐκ προτέρων συγκείμενα, τὰ δὲ πρῶτα, οὐκαλῶς σοι δοκεῖ λέγεσθαι;

Κρατύλος

ἔμοιγε.

Σωκράτης

ἀλλὰ τὰ πρῶτα εἰ μέλλει δηλώματα τινων γίνεσθαι, ἔχεις τινὰ καλλίω τρόπον τοῦ δηλώματα αὐτὰ γενέσθαι [433e] ἄλλον ἢ αὐτὰ ποιῆσαι ὅτι μάλιστα τοιαῦταοῖα

більше [433e] уподібнити їх до речей, які вони мають зображати? Чи більше тобі до вподоби теорія Гермогена та ще багатьох інших, що імена надаються за домовленістю, і що вони зображають речі для тих, що попередньо знають про домовленість щодо певних речей, і саме ця домовленість є засадою правильності найменувань. І тому немає жодної різниці в тому, чи хтось приймає існуючу домовленість, чи цілком протилежну, за якою мале називатиметься великим, а велике – малим? Який з цих методів тобі до вподоби?

[434a]

Кратил:

Тут є велика різниця, Сократе: зображення речі за її подібністю цілком не є тим, чим є зображення речі за випадковістю.

Сократ:

Ти добре говориш. Тож якщо ім'я подібне до речі, то й літери, з яких укладені первинні найменування, повинні уподібнюватися до речей, чи не так? Адже чи можливо, щоби хтось створив зображення, подібне до існуючого насправді, як-от у живописі, про що ми нещодавно говорили, якби не існувало в природі барвників, [434b] подібних до існуючих насправді, з яких створювався б малюнок, що й наслідує мистецтво малювання? Чи це неможливо?

Кратил:

Це неможливо.

Сократ:

А також, найменування ніколи не могли б уподібнитися ні до чого іншого, якби не існувало певної первинної подібності того, з чого імена укладені, до тих речей, які ці найменування наслідують: і цими елементами, з яких вони укладені, є літери, чи не так?

Кратил:

Так.

Сократ:

Тож я повинен тепер попросити, щоб і ти долучився до того, про що ми щойно

έκεῖνα ἃ δεῖ δηλοῦν αὐτά; ἢ ὅδε μᾶλλον σε ἀρέσκει ὁ τρόπος ὃν Ἑρμογένης λέγει καὶ ἄλλοι πολλοί, τὸ συνθήματα εἶναι τὰ ὀνόματα καὶ δηλοῦν τοῖς συνθεμένοις προειδῶσι δὲ τὰ πράγματα, καὶ εἶναι ταύτην ὀρθότητα ὀνόματος, συνθήκη, διαφέρειν δὲ οὐδὲν ἔάντε τις συνθῆται ὡς περ νῦν σύγκειται, ἔάντε καὶ τοῦναντίον ἐπὶ μὲν ὧν νῦν μικρόν, μέγα καλεῖν, ἐπὶ δὲ ὧν μέγα, μικρόν; πότερός σε ὁ τρόπος ἀρέσκει;

[434a]

Κρατύλος

ὄλω καὶ παντὶ διαφέρει, ὃ Σώκρατες, τὸ ὁμοίωματι δηλοῦν ὅτι ἂν τις δηλοῖ ἄλλα μὴ τῷ ἐπιτυχόντι.

Σωκράτης

καλῶς λέγεις. οὐκοῦν εἴπερ ἔσται τὸ ὄνομα ὅμοιον τῷ πράγματι, ἀναγκαῖον τε φουκέναι τὰ στοιχεῖα ὅμοια τοῖς πράγμασιν, ἐξ ὧν τὰ πρῶτα ὀνόματά τις συνθήσει; ὡς δὲ λέγω: ἄρα ποτ' ἂν τις συνέθηκεν ὁ νυνδὴ ἐλεγόμεν ζωγράφημα ὁμοίον τῷ τῶν ὄντων, εἰ μὴ φύσει ὑπῆρχε [434b] φαρμακεῖα ὁμοιοῶντα, ἐξ ὧν συντίθεται τὰ ζωγραφοῦμενα, ἐκείνοις ἃ μιμεῖται ἢ γραφικῆ: ἢ ἄδύνατον;

Κρατύλος

ἀδύνατον.

Σωκράτης

οὐκοῦν ὡσαύτως καὶ ὀνόματα οὐκ ἂν ποτε ὅμοια γένοιτο οὐδενί, εἰ μὴ ὑπάρξει ἐκεῖνα πρῶτον ὁμοιότητά τινα ἔχοντα, ἐξ ὧν συντίθεται τὰ ὀνόματα, ἐκείνοις ὧν ἔστι τὰ ὀνόματα μιμήματα; ἔστι δέ, ἐξ ὧν συνθετέον, στοιχεῖα;

Κρατύλος

ναί.

Σωκράτης

ἤδη τοίνυν καὶ σὺ κοινῶν τοῦ λόγου οὐπερ ἄρτι [434c] Ἑρμογένης. φέρε,

говорили [434c] з Гермогеном. Як ти вважаєш: чи я добре говорив, стверджуючи, що літера «ρο» виражає рух, нестримність та твердість, чи не добре?

Кратил:

Ти добре говорив.

Сократ:

А «лямбда» виражає лінійність, слизькість та інше подібне, про що ми говорили?

Кратил:

Так.

Сократ:

А чи тобі відомо, що ми називаємо словом «σκληρότης» (твердий) те саме, що еритрейці називають словом «σκληροτήρ»?

Кратил:

Так, відомо.

Сократ:

То чи обидві літери, «ρο» і «σигма», наділені подібністю до однієї й тієї ж речі, і чи кінцеве «ρο» для еритрейців означає те саме, що й для нас означає «σигма», чи хтось з нас не закладає в них такого значення?

[434d]

Кратил:

Вони мають таке ж значення для обох.

Сократ:

Чи це через те, що дві літери означають одне й те ж, чи ні?

Кратил:

Тому, що означають одне й те ж.

Сократ:

Тож чи вони повністю однакові?

Кратил:

Тому, що однаково виражають рух.

Сократ:

А що скажемо про літеру «лямбда»? Чи вона у слові «σκληρότης» (твердий) не виражає протилежне?

Кратил:

Справді, тут вона присутня недоречно, Сократе. Адже щойно ти говорив Гермогенові, що допускається додавання чи усування літер там, де це потрібно. Ви-

καλῶς σοι δοκοῦμεν λέγειν ὅτι τὸ ρῶ τῆ φορᾶ καὶ κινήσει καὶ σκληρότητι προσείκεν, ἧοῦ καλῶς;

Κρατύλος

καλῶς ἔμοιγε.

Σωκράτης

τὸ δὲ λάβδα τῷ λείφ καὶ μαλακῷ καὶ οἷς νυνδὴ ἐλέγομεν;

Κρατύλος

ναί.

Σωκράτης

οἴσθα οὖν ὅτι ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἡμεῖς μένομεν ‘σκληρότης,’ Ἐρετριῆς δὲ ‘σκληροτήρ’;

Κρατύλος

πάνυ γε.

Σωκράτης

πότερον οὖν τὸ τε ρῶ καὶ τὸ σῖγμα ἔοικεν ἀμφοτέρω τῷ αὐτῷ, καὶ δηλοῖ ἐκείνοις τε τὸ αὐτὸ τελευτῶντος τοῦ ρῶ καὶ ἡμῖν τοῦ σῖγμα, ἢ τοῖς ἑτέροις ἡμῶν οὐ δηλοῖ;

[434d]

Κρατύλος

δηλοῖ μὲν οὖν ἀμφοτέροις.

Σωκράτης

πότερον ἢ ὅμοια τυγχάνει ὄντα τὸ ρῶ καὶ τὸ σῖγμα, ἢ ἢ μή;

Κρατύλος

ἢ ὅμοια.

Σωκράτης

ἢ οὖν ὅμοιά ἐστι πανταχῆ;

Κρατύλος

πρὸς γε τὸ ἴσως φορᾶν δηλοῦν.

Σωκράτης

ἢ καὶ τὸ λάβδα ἐγκείμενον; οὐ τὸ ἐναντίον δηλοῖ σκληρότητος;

Κρατύλος

ἴσως γὰρ οὐκ ὀρθῶς ἐγκείται, ὃ Σώκρατες: ὥσπερ καὶ ἂ νυνδὴ σὺ πρὸς Ἐρμογένη ἔλεγες ἐξαιρῶν τε καὶ ἐντιθεὶς γράμματα οὗ δέοι, καὶ ὀρθῶς ἐδόκει

дається мені, що ти говорив це правильно: й у цьому випадку, можливо, потрібно ставити «ро» замість «лямбди».

[434e]

Σократ:

Добре ти говориш. То що ж? Коли хтось говорить «σκληρότης» (твердий), то хіба ж ми не розуміємо один одного? Чи не бачиш ти, що я маю на увазі?

Κρατύλος:

Я розумію, звичайно, друже, але за звичаєм.

Σократ:

Говорячи про «звичай», чи ти говориш про щось інше, аніж про домовленість? Чи ти розумієш під «звичаєм» щось інше, аніж я розумію, вимовляючи це слово, а ти усвідомлюєш, що саме я розумію? Чи ти про це говориш?

Κρατύλος:

Так.

Σократ:

Якщо ти розумієш, що я говорю, то чи є це якимось повідомленням від мене?

[435a]

Κρατύλος:

Так.

Σократ:

Оскільки літера «лямбда» суперечить значенню слова «твердість», про яке ми говоримо, то я також можу вимовляти щось таке, що суперечить законам: а якщо це так, то чи не створюється домовленість у самому тобі, а правильність найменувань стається домовленістю для тебе, оскільки як доречні, так і недоречні літери створюють як звичай, так і домовленість? А якщо звичай не є тим самим, що й домовленість, [435b] то не буде правильно стверджувати, що подібність є вираженням, а що є ним звичай: оскільки саме за звичаєм, як бачимо, речі можуть виражатися як чимось подібним, так і чимось неподібним. Якщо ми дійшли згоди щодо цього питання, Κρατύле, оскільки твою мовчанку приймаю за згоду, то цілком очевидно, що як домовле-

ξιμογε. καινῶν ἴσως ἀντὶ τοῦ λάβδα ῥῶ δεῖ λέγειν.

[434e]

Σοκράτης

εὖ λέγεις. τί οὖν; νῦν ὡς λέγομεν, οὐδὲν μανθάνομεν ἀλλήλων, ἐπειδὴν τις φηῖ σκληρόν, οὐδὲ οἴσθα σὺ νῦν ὅτι ἐγὼ λέγω;

Κρατύλος

ἔγωγε, διὰ γε τὸ ἔθος, ὃ φίλτατε.

Σοκράτης

ἔθος δὲ λέγων οἶε τι διάφορον λέγειν συνθήκης; ἢ ἄλλο τι λέγεις τὸ ἔθος ἢ ὅτι ἐγὼ, ὅταν τοῦτο φθέγωμαι, διανοοῦμαι ἐκεῖνο, σὺ δὲ γινώσκεις ὅτι ἐκεῖνοδιανοοῦμαι; οὐ τοῦτο λέγεις;

Κρατύλος

ναί.

Σοκράτης

οὐκοῦν εἰ γινώσκεις ἐμοῦ φθεγγομένου, δήλωμα σοι γίγνεται παρ' ἐμοῦ;

[435a]

Κρατύλος

ναί.

Σοκράτης

ἀπὸ τοῦ ἀνομοίου γε ἢ ὁ διανοούμενος φθέγωμαι, εἴπερ τὸ λάβδα ἀνόμοιον ἐστὶ τῆ ἢ φῆς σὺ σκληρότητι: εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, τί ἄλλο ἢ αὐτὸς σαυτῷ συνέθουκαί σοι γίγνεται ἢ ὀρθότης τοῦ ὀνόματος συνθήκη, ἐπειδὴ γε δηλοῖ καὶ τὰ ὅμοια καὶ τὰ ἀνόμοια γράμματα, ἔθους τε καὶ συνθήκης τυχόντα; εἰ δ' ὅτι μάλιστα μή ἐστι τὸ ἔθος [435b] συνθήκη, οὐκ ἂν καλῶς ἐτι ἔχοι λέγειν τὴν ὁμοιότητα δήλωμα εἶναι, ἀλλὰ τὸ ἔθος: ἐκεῖνο γάρ, ὡς ἔοικε, καὶ ὁμοίῳ καὶ ἀνομοίῳ δηλοῖ. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα συγχωροῦμεν, ὃ Κρατύλε—τὴν γὰρ σιγῆν σου συγχώρησιν θήσω—ἀναγκαῖόν που καὶ συνθήκην τι καὶ ἔθος συμβάλλεσθαι πρὸς δήλωσιν ὧν διανοοῦμενοι λέγομεν: ἐπεὶ, ὃ βέλτιστε, εἰ θέλεις ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν ἐλθεῖν, πόθεν οἶε ἔξεν ὀνόματα ὅμοια ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν ἀριθμῶν ἐπενεγκεῖν, ἐὰν μὴ

ність, так і звичай долучаються до вказування на значення того, про що говориться. Адже, мій друже, якщо хочеш звернути увагу на числа, то звідки, на твою думку, отримуємо імена, подібні до кожного окремого числа, які їм надаємо, якщо ти не припускаєш, [435c] що погодження та домовленість мають вагу для правильності найменувань? Особисто мені подобається теорія, що імена, наскільки це можливо, уподібнюються до речей: але, як говорить Гермоген, ця чудова сила уподібнення є слабкою й нам необхідно послугуватися також звичайною домовленістю задля правильності найменувань. Справді, якщо б усі імена, які лиш можливо, були укладені за подібністю, тобто пасували б, то ми говорили би найкращою мовою, [435d] і говорили би найгіршою, коли було б навпаки. А тепер дай відповідь на таке питання: яке значення мають для нас імена і що, як говориться, доброго вони роблять?

Кратил:

Видається мені, Сократе, що вони повчають, і це є цілком просто: адже хто знає імена, знає й речі.

Сократ:

Думаю, Кратиле, що говориш ти про те, що коли хтось знає ім'я, яким воно є, – а є воно таким, як і річ, – [435e] знатиме й саму річ, оскільки вона тогожнз іменем: а наука про всі речі, які є однакові, також є однією й тією ж. Як мені видається, це саме те, що ти говориш: хто знає ім'я, знає й річ.

Кратил:

Ти цілком правильно говориш.

ἔἄς τι [435c] τὴν σὴν ὁμολογίαν καὶ συνθήκην κῦρος ἔχειν τῶν ὀνομάτων ὀρθότητοςπέρη; ἐμοὶ μὲν οὖν καὶ αὐτῷ ἀρέσκει μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν ὅμοια εἶναι τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασιν: ἀλλὰ μὴ ὡς ἀληθῶς, τὸ τοῦ Ἑρμογένους, γλίσχυρα ἢ ἠόληκῃ αὐτῆ τῆς ὁμοιότητος, ἀναγκαῖον δὲ ἢ καὶ τῷ φορτικῷ τούτῳ προσκρήσθαι, τῆ συνθήκῃ, εἰς ὀνομάτων ὀρθότητα. ἐπεὶ ἴσως κατὰ γε τὸ δυνατὸν κάλλιστ' ἂν λέγοιτο ὅταν ἢ πᾶσιν ἢ ὡς πλείστοις ὁμοίως λέγηται, τοῦτο δ' ἐστὶ προσήκουσιν.[435d] αἰσχιστα δὲ τοῦναντίον. τόδε δέ μοι ἐτι εἶπε μετὰ ταῦτα, τίνα ἡμῖνδύναμιν ἔχει τὰ ὀνόματα καὶ τί φῶμεν αὐτὰ καλὸν ἀπεργάζεσθαι;

Κρατύλος

διδάσκειν ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καὶ τοῦτο πάνυ ἀπλοῦν εἶναι, ὃς ἂν τὰ ὀνόματα ἐπίστηται, ἐπίστασθαι καὶ τὰ πράγματα.

Σωκράτης

ἴσως γάρ, ὦ Κρατύλε, τὸ τοιόνδε λέγεις, ὡς ἐπειδὴν τις εἰδῆ τὸ ὄνομα οἷόν ἐστιν— ἔστι δὲ οἷονπερ τὸ πρᾶγμα— [435e] εἴσεται δὴ καὶ τὸ πρᾶγμα, ἐπεὶπερ ὁμοιοντυγγάνει ὄν τῷ ὀνόματι, τέχνη δὲ μία ἄρ' ἐστὶν ἢ αὐτῆ πάντων τῶν ἀλλήλοισὸμοίων. κατὰ τοῦτο δὴ μοι δοκεῖς λέγειν ὡς ὃς ἂν τὰ ὀνόματα εἰδῆ εἴσεται καὶ τὰπράγματα.

Κρατύλος

ἀληθέστατα λέγεις.

Додатки⁶

⁶ Уже після завершення редакційних робіт над уривком 427d-435e з'явилася технічна можливість розширити публікацію. Пан Содомора люб'язно погодився надати нам переклади текстів, які ми наводимо як Додатки до основної публікації. Додаток 1 містить текст (423e-427d), що передує основному уривкові, Додаток 2 – той (435e-440d), що йде безпосередньо після згаданого уривку. – *Прим. ред.*

Додаток 1

[423e]

Сократ:

Το що ж? Чи не видається тобі, що кожна окрема річ має свою власну сутність, як і колір та все інше, про що ми недавно говорили? А насамперед, чи не має своєї власної сутності колір, звук та все інше, а також усе те, що заслуговує називатися сущим?

Гермоген:

Видається, що так.

Сократ:

Το що ж? Якщо хтось може наслідувати сутність кожної речі літерами й складами, то він зможе пояснити, чим є кожна річ, чи ж не так?

[424a]

Гермоген:

Це справді так.

Сократ:

Α як ти назвав би того, хто може це робити, якщо та називаєш попередніх музикантом і художником? Як назвеш його?

Гермоген:

Τак мені видається, Сократе, що це і є тим, що ми й шукали вже давно – «іμε-ненадавач».

Сократ:

Якщо це справді так, то тепер нам потрібно дослідити, чи при наслідуванні за допомогою літер та складів [424b] схоплюється сутність тих імен, про які ти запитуєш – «потік», «рух», «зволікання», чи ні.

Гермоген:

Справді, потрібно.

Сократ:

Α тепер нам потрібно подивитися, чи це стосується лише первинних імен, чи також і всіх інших.

[423e]

Σωκράτης

τί δὲ δὴ τότε; οὐ καὶ οὐσία δοκεῖ σοι εἶναι ἐκάστω, ὥσπερ καὶ χρῶμα καὶ ἄ νυνδὴ ἐλέγομεν; πρῶτον αὐτῷ τῷ χρώματι καὶ τῇ φωνῇ οὐκ ἔστιν οὐσία τις ἐκατέρω αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ὅσα ἡξίωται ταύτης τῆς προσρήσεως, τοῦ εἶναι;

Ἑρμογένης

ἔμοιγε δοκεῖ.

Σωκράτης

τί οὖν; εἰ τις αὐτὸ τοῦτο μιμεῖσθαι δύναται ἐκάστου, τὴν οὐσίαν, γράμμασί τε καὶ συλλαβαῖς, ἄρ' οὐκ ἂν δηλοῖ ἕκαστον ὃ ἔστιν; ἢ οὐ;

[424a]

Ἑρμογένης

πάνυ μὲν οὖν.

Σωκράτης

καὶ τί ἂν φαίης τὸν τοῦτο δυνάμενον, ὥσπερ τοὺς προτέρους τὸν μὲν μουσικὸν ἔφησθα, τὸν δὲ τινα γραφικόν. τοῦτον δὲ τίνα;

Ἑρμογένης

τοῦτο ἔμοιγε δοκεῖ, ὃ Σώκρατες, ὅπερ πάλαι ζητοῦμεν, οὗτος ἂν εἶναι ὀνομαστικός.

Σωκράτης

εἰ ἄρα τοῦτο ἀληθές, ἥδη ἔοικεν ἐπισκεπτέον περὶ ἐκείνων τῶν ὀνομάτων ὧν σὺ ἤρου, περὶ 'ροῆς' τε καὶ τοῦ 'ιέναι' καὶ 'σχέσεως,' εἰ τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς συλλαβαῖς [424b] τοῦ ὄντος ἐπιλαμβάνεται αὐτῶν ὥστε ἀπομιμεῖσθαι τὴν οὐσίαν, εἴτε καὶ οὐ;

Ἑρμογένης

πάνυ μὲν οὖν.

Σωκράτης

φέρε δὴ ἴδωμεν πότερον ἄρα ταῦτα μόνα ἐστὶ τῶν πρώτων ὀνομάτων ἢ καὶ ἄλλα πολλά.

Γερμοген:

Я думаю, що є й інші.

Сократ:

Можливо, що так. Але який саме спосіб поділу потрібно використовувати, досліджуючи те, як той, хто щось наслідує, починає процес наслідування? Оскільки наслідування сутнісної природи створюється літерами й складами, то чи не буде краще для нас виділити насамперед елементи – на зразок того, як [424c] знавці поезії спочатку досліджують властивості звуків, відтак складів і, зрештою, доходять до визначення розміру, чи ж не так?

Γερμοген:

Так.

Сократ:

То чи потрібно, щоб ми насамперед виділили голосні, відтак, згідно з класифікацією, приголосні та глухі, як їх називають ті, які на цьому розуміються, виокремивши літери, які не є ані голосними, ані приголосними, а також різні класи голосних, які існують? [424d] А коли ми належно проведемо такий поділ, то потрібно буде надати відповідні найменування для всіх суцільних – якщо існують такі найменування, до яких їх можна віднести, як-от елементи – і відтак можна буде побачити, якими саме вони є самі в собі, а також побачити, чи виділяються серед них якісь класи, як є між елементами⁷. А коли ми все це належним чином розподілимо, потрібно буде визначити, як надати кожному елементові значення його уподібнення: тобто чи уподібнювати одну літеру до одної речі, чи змішувати разом різні – як і художники, змальовуючи життя, при потребі користуються або тільки пурпурним кольором, або [424e] іншими кольорами, або й змішують разом різні – задля того, щоб намалювати портрет якогось чоловіка чи щось інше подібне.

Ἑρμογένης

οἶμαι ἔγωγε καὶ ἄλλα.

Σοκράτης

εἰκὸς γάρ. ἀλλὰ τίς ἂν εἴη ὁ τρόπος τῆς διαιρέσεως ὅθεν ἄρχεται μιμεῖσθαι ὁ μιμούμενος; ἄρα οὐκ ἐπεὶ περ συλλαβαῖς τε καὶ γράμμασιν ἢ μίμησις τυγχάνει οὕσα τῆς οὐσίας, ὀρθότατόν ἐστι διελεῖσθαι τὰ στοιχεῖα πρῶτον, ὥσπερ [424c] οἱ ἐπιχειροῦντες τοῖς ῥυθμοῖς τῶν στοιχείων πρῶτον τὰς δυνάμεις διείλοντο, ἔπειτα τῶν συλλαβῶν, καὶ οὕτως ἤδη ἔρχονται ἐπὶ τοὺς ῥυθμοὺς σκεπτόμενοι, πρότερον δ' οὐ;

Ἑρμογένης

ναί.

Σοκράτης

ἄρ' οὖν καὶ ἡμᾶς οὕτω δεῖ πρῶτον μὲν τὰ φωνήεντα διελεῖσθαι, ἔπειτα τῶν ἐτέρων κατὰ εἶδη τὰ τε ἄφωνα καὶ ἄφθογγα– οὕτως γάρ που λέγουσιν οἱ δεινοὶ περὶ τούτων– καὶ τὰ αὐτὰ φωνήεντα μὲν οὐ, οὐ μέντοι γε ἄφθογγα; καὶ αὐτῶν τῶν φωνηέντων ὅσα διάφορα εἶδη ἔχει ἀλλήλων; καὶ [424d] ἐπειδὴν ταῦτα διελώμεθα τὰ ὄντα εὖ πάντα αὐτὰ οἷς δεῖ ὀνόματα ἐπιθεῖναι, εἰ ἔστιν εἰς ἃ ἀναφέρεται πάντα ὥσπερ τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἔστιν ἰδεῖν αὐτὰ τε καὶ εἰ ἐν αὐτοῖς ἔνεστιν εἶδη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ ἐν τοῖς στοιχείοις; ταῦτα πάντα καλῶς διαθεασαμένους ἐπίστασθαι ἐπιφέρειν ἕκαστον κατὰ τὴν ὁμοιότητα, εἴαντε ἐν ἐνὶ δέῃ ἐπιφέρειν, εἴαντε συγκεραννύντα πολλὰ ἐνί, ὥσπερ οἱ ζωγράφοι βουλόμενοι ἀφομοιοῦν ἐνίστε μὲν ὄστρεον μόνον ἐπὶ ἠνεγκαν, ἐνίστε δὲ [424e] ὅτι οὖν ἄλλο τῶν φαρμάκων, ἔστι δὲ ὅτε πολλὰ συγκεράσαντες, οἷον ὅταν ἀνδρείκελον σκευάζωσιν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων–ὡς ἂν οἶμαι δοκῆ ἐκάστη ἢ εἰκῶν δεῖσθαι ἐκάστου φαρμάκου–οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς τὰ στοιχεῖα ἐπὶ τὰ πράγματα

⁷ Тут під елементами, очевидно, розуміються літери, як-от голосні, приголосні тощо.

Тобто так, як для виконання якоїсь картини їм потрібен той чи інший колір, так само ж, як я собі уявляю, і ми користуватимемося елементами, прикладаючи їх до речей, використовуючи або одну літеру для чогось одного, або, за потреби, кілька, утворюючи те, що називають складами, а відтак, складаючи склади до купи, [425a] отримуємо іменники⁸ та дієслова. А відтак з іменників та дієслів укладаємо щось більше, виразніше та повніше, як у живописі – малюванням, так і словом – в мистецтві іменування, риторики чи ще чогось іншого. Мабуть, не ми – я сказав це зопалу. Ще древні уклали мову в такий спосіб, і саме такою вона є й тепер. А ми, намагаючись вивчити все згідно з науковим підходом, [425b] повинні зрозуміти, чи є якась система, за якою укладені первинні та вторинні найменування, чи такої не існує. Бо в іншому випадку наша розмова піде неправильним шляхом, мій друже Гермогене.

Гермоген:

Присягаюся Зевсом, Сократе, справді.

Сократ:

То що ж? Ти віриш, що самотужки зможеш детально розібрати, як воно справді є? Я не зможу.

Гермоген:

Тоді я також не зможу.

Сократ:

Тож обличмо це; або, якщо бажаєш, дослідимо хоча б те, що зможемо, і подивимося, чи хоча б трішки осягнемо щось, [425c] сказавши так, як ми раніше сказали богам: оскільки ми, насправді, не знаємо нічого істинного, однак уявляємо щось про них своїм людським розумом, так і в цьому випадку – скажімо собі, що як лиш хтось, чи ми, чи будь-хто інший розглядатиме найменування, то це потрі-

έποίσομεν, και έν επί έν, ού άν δοκη δείν, και σύμπολλα, ποιούντες ο δή συλλαβας καλοῦσιν, και συλλαβας αυ συντιθέντες, [425a] έξ ὧν τά τε όνόματα και τά ρήματα συντίθενται: και πάλιν έκ τών όνομάτων και ρημάτων μέγα ήδη τι και καλόν και όλον συστήσομεν, ὡσπερ εκεί τό ζῶον τή γραφική, ένταῦθα τόν λόγον τή όνομαστική ή ρητορική ή ήτις έστιν ή τέχνη. μάλλον δε ούχ ήμεΐς, αλλά λέγων έξηνέχθην. συνέθεσαν μέν γάρ ούτως ήπερ σύγκειται οι παλαιοί: ήμάς δε δεΐ, εΐπερ τεχνικῶς έπιστησόμεθα σκοπεΐσθαι αυτά πάντα, [425b] ούτω διελομένους, εΐτε κατά τρόπον τά τε πρώτα όνόματα κεΐται και τά ύστερα εΐτε μή, ούτω θεαΐσθαι: άλλως δε συνείρειν μη φαῦλον ή και ου καθ' όδόν, ὡ φίλε Έρμόγενης.

Ερμογένης

Ίσως νή Δί, ὦ Σώκρατες.

Σωκράτης

τί οὖν; σὺ πιστεύεις σαυτῷ οἷός τ' ἂν εἶναι ταῦτα οὕτω διελέσθαι; ἐγὼ μὲν γάρ οὐ.

Ερμογένης

πολλοῦ ἄρα δέω ἐγωγε.

Σωκράτης

έάσομεν οὖν, ή βούλει οὕτως ὅπως ἂν δυνώμεθα, και ἂν σμικρόν τι αὐτῶν οἰοί τ' ὤμεν κατιδεῖν, ἐπιχειρῶμεν,

[425c] προειπόντες, ὡσπερ ὀλίγον πρότερον τοῖς θεοῖς, ὅτι οὐδέν εἰδότες τῆς ἀληθείας τὰ τῶν ἀνθρώπων δόγματα περὶ αὐτῶν εἰκάζομεν, οὕτω δέ και νῦν αὐ εἰπόντες ήμῖν αὐτοῖς ἴομεν, ὅτι εἰ μὲν τι χρῆν ἔδει αὐτὰ διελέσθαι εἶτε άλλον ὄντινοῦν εἶτε ήμᾶς, οὕτως ἔδει αὐτὰ διαίρεισθαι, νῦν δέ τό λεγόμενον κατά

⁸ У грецькій мові, як і в українській, іменник та ім'я - однокореневі слова.

бно зробити. А тепер, як говорить приказка, ми повинні докласти всіх зусиль до розв'язання цього питання. Ти вважаєш так само, чи як?

Гермоген:

Я цілком погоджуюся.

[425d]

Сократ:

Це видається неймовірним, Гермогене, що речі можна виразити через наслідування – літерами і складами: але, водночас, інакше бути не може. Адже не існує нічого кращого для вияснення істинності первинних найменувань, хіба що ти вважаєш, що можна наслідувати приклад трагічних поетів: бо вони, потрапляючи у безвихідь, вдаються до того, що піднімають богів різними пристроями⁹. Тож і ми, звільнившись від зайвого труду, можемо ствердити, що первинні найменування надали боги, і тому ці найменування є правильними. [425e] Але чи буде це найміцнішим аргументом для нас? Або ж ось цей, що ми отримали всі найменування від іноземців, а вони є значно старшими за нас? Або ж що неможливо дослідити імена через те, що вони є дуже давніми, як і у випадку з іноземними? [426a] Усі ці аргументи є лише доволі зручним униканням відповіді для тих, що не хочуть сказати свого слова щодо теорії правильного надавання первинних імен. А якщо є хтось, хто з якоїсь причини не знає нічого про правильність надавання первинних імен, то він також не може нічого знати і про вторинні найменування, оскільки їх можна пояснити, тільки спираючись на первинні, про які він нічого не знає. Тож очевидно, що той, хто говорить про свою обізнаність з іменами, насамперед повинен бути обізнаним із первинними [426b] іменами, при чому якнайглибше, бо в іншому випадку

δύναμιν δεήσει ἡμᾶς περὶ αὐτῶν πραγματεῦσθαι; δοκεῖ ταῦτα, ἢ πῶς λέγεις;

Ἑρμογένης

πάνυ μὲν οὖν σφόδρα ἔμοιγε δοκεῖ.

[425d]

Σοκράτης

γελοῖα μὲν οἶμαι φανεῖσθαι, ὃ Ἑρμογένες, γράμμασι καὶ συλλαβαῖς τὰ πράγματα μεμιμημένα κατάδηλα γιγνόμενα: ὅμως δὲ ἀνάγκη. οὐ γὰρ ἔχομεν τοῦτου βέλτιον εἰς ὅτι ἐπανελέγκωμεν περὶ ἀληθείας τῶν πρώτων ὀνομάτων, εἰ μὴ ἄρα βούλει, ὥσπερ οἱ τραγωδοποιοὶ ἐπειδὴν τι ἀπορῶσιν ἐπὶ τὰς μηχανὰς καταφεύγουσι θεοὺς αἴροντες, καὶ ἡμεῖς οὕτως εἰπόντες ἀπαλλαγῶμεν, ὅτι τὰ πρώτα ὀνόματα οἱ θεοὶ ἔθεσαν καὶ διὰ ταῦτα ὀρθῶς ἔχει. ἄρα [425e] καὶ ἡμῖν κράτιστος οὗτος τῶν λόγων; ἢ ἐκεῖνος, ὅτι παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρελήφαμεν, εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι; ἢ ὅτι ὑπὸ παλαιότητος ἀδύνατον αὐτὰ [426a] ἐπισκέψασθαι, ὥσπερ καὶ τὰ βαρβαρικά; αὐτὰ γὰρ ἂν πᾶσαι ἐκδύσεις εἶεν καὶ μάλα κομψαὶ τῶ μὴ ἐθέλοντι λόγον διδόναι περὶ τῶν πρώτων ὀνομάτων ὡς ὀρθῶς κεῖται. καίτοι ὅτω τις τρόπῳ τῶν πρώτων ὀνομάτων τὴν ὀρθότητα μὴ οἶδεν, ἀδύνατόν που τῶν γε ὑστέρων εἶδεναι, ἃ ἐξ ἐκείνων ἀνάγκη δηλοῦσθαι ὧν τις περὶ μηδὲν οἶδεν: ἀλλὰ δῆλον ὅτι τὸν φάσκοντα περὶ αὐτῶν τεχνικὸν εἶναι περὶ τῶν πρώτων [426b] ὀνομάτων μάλιστα τε καὶ καθαρῶτατα δεῖ εἶναι ἀποδείξει, ἢ εὖ εἶδέναι ὅτι τὰ γε ὑστερα ἤδη φλυαρήσει. ἢ σοὶ ἄλλως δοκεῖ;

⁹ Ідеться, очевидно, про театральні вистави. Звідси й вислів: «Deus ex machina».

він має усвідомити: все, що говорити-
меться про імена, буде позбавлене глузду.
Чи ти так не вважаєш?

Гермоген:

Сократе, я з тобою цілковито погоджуюся.

Сократ:

Вважаю, що мої пізнання щодо пер-
винних найменувань є дещо зухвалими і
смішними. Однак, якщо ти хочеш, я
поділюся ними з тобою. А ти, у свою
чергу, якщо додумаєшся до чогось кра-
шого, спробуй і мені це переказати.

Гермоген:

Я спробую, а ти говори й не сумнівайся.
[426c]

Сократ:

Насамперед, як мені видається, літера
«ρο» є засобом вираження всілякого ру-
ху¹⁰. Ми ще не говорили, чому слово «рух»
(κίνησις) називається саме так, але оче-
видно, що повинно було бути слово «по-
штовх» (ἔσις), оскільки в давні часи не
було ети (η), а тільки епсилон (ε)¹¹. Поча-
ток слова, «κίειν», є словом іноземного по-
ходження, що означає «іти» (ίεναι). Тож
якщо би хтось у давнину знайшов назву
для руху, яка відповідала б нашій мові, то
правильно це було б слово «ἔσις»: а
сьогодні ми використовуємо іноземне
слово «κίειν», замінивши епсилон етою,
додавши «ню» (ν) і вимовляємо «κίνησις»,
хоча мало бути [426d] «κείνεσις» або
«εἴσις». Слово «стан» означає заперечення
руху, однак вимовляється так з причин ми-
лозвучності. Адже літера «ρο», як я гово-
рив, є особливим елементом, що означає
рух, яким імененадавач намагався насліду-
вати раптовість, і він часто цим кори-
стується з такою метою. Насамперед, він
відображає «раптовість» цією літерою в
словах «ρρεῖν» (потік) та «ρροή» (течія), а
відтак [426e] – у словах «тремтіння» та

Ερμογένης

οὐδ' ὀπωστιοῦν, ὃ Σώκρατες, ἄλλως.

Σωκράτης

ἂ μὲν τοῖνον ἐγὼ ἦσθημαι περὶ τῶν
πρώτων ὀνομάτων πάνυ μοι δοκεῖ
ὑβριστικά εἶναι καὶ γελοῖα. τούτων οὖν σοὶ
μεταδώσω, ἂν βούλη: σὺ δ' ἂν τι ἔχης
βέλτιον ποθεν λαβεῖν, πειρᾶσθαι καὶ ἐμοὶ
μεταδιδόναι.

Ερμογένης

ποιήσω ταῦτα. ἀλλὰ θαρρῶν λέγε.

[426c]

Σωκράτης

ἤσπρωτον μὲν τοῖνον τὸ ῥῶ ἐμοιγε
φαίνεται ὡσπερ ὄργανον εἶναι πάσης τῆς
κινήσεως, ἦν οὐδ' εἵπομεν δι' ὅτι ἔχει
τοῦτο τοῦνομα: ἀλλὰ γὰρ δῆλον ὅτι ἔσις
βούλεται εἶναι: οὐ γὰρ ἦτα ἐχρώμεθα ἀλλὰ
εἶ τὸ παλαιόν. ἡ δὲ ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ «κίειν» –
ξενικὸν δὲ τοῦνομα – τοῦτο δ' ἐστὶν ίέναι.
εἰ οὖν τις τὸ παλαιὸν αὐτῆς εὔροι ὄνομα
εἰς τὴν ἡμετέραν φωνὴν συμβαῖνον, «ἔσις»
ἂν ὀρθῶς καλοῖτο: νῦν δὲ ἀπὸ τε τοῦ
ξενικοῦ τοῦ κίειν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ ἦτα
μεταβολῆς καὶ τῆς τοῦ νῦ ἐνθέσεως
«κίνησις» κέκληται, ἔδει

[426d] δὲ «κείνησιν» καλεῖσθαι ἢ εἶσιν.
ἡ δὲ στάσις ἀπόφασις τοῦ ίέναι βούλεται
εἶναι, διὰ δὲ τὸν καλλωπισμὸν «στάσις»
ὠνόμασται. τὸ δὲ οὖν ῥῶ τὸ στοιχεῖον,
ὡσπερ λέγω, καλὸν ἔδοξεν ὄργανον εἶναι
τῆς κινήσεως τῷ τὰ ὀνόματα τιθεμένῳ
πρὸς τὸ ἀφομοιοῦν τῇ φορᾷ, πολλαχοῦ
γούν χρῆται αὐτῷ εἰς αὐτήν: πρῶτον μὲν
ἐν αὐτῷ τῷ «ρρεῖν» καὶ «ρροή» διὰ τοῦτου τοῦ
γράμματος τὴν φορὰν μιμεῖται, εἶτα ἐν τῷ

[426e] «τρόμω», εἶτα ἐν τῷ «τρέχειν», ἔτι
δὲ ἐν τοῖς τοιοῖσδε ῥήμασιν οἷον
«κρούειν», «θραύειν», «ἑρείκειν»,

¹⁰ Літера навіть присутня в українському слові.

¹¹ Обидві літери вимовляються «е», однак різняться довготою.

«τρέχειν» (βίγ), а також у словах «κρούειν» (вдаряти), «θραύειν» (ламати), «έρείκειν» (дерти), «θρύπτειν» (кришити), «κερματίζειν» (різати), «ρύμβειν» (крутити) – усі ці слова виражають рух завдяки літері «ρο». Я вважаю, імененадавач помітив, що при вимовлянні цієї літери язик перебуває в найменшому спокої, сильно рухається, і тому він використав це для відповідних слів. А літерою «йота» (ι) він користувався для того, щоб виразити щось найменше, що може легко пройти через усе. Саме тому [427a] слова «ιένα» (іти) та «ίεσθαι» (поспішати) наслідують природу завдяки йоті, так само ж, як поняття «холод» (ψυχρόν), «кипіння» (ζέον), «потрясання» (σειέσθαι) та загалом «струс» (σεισμός) відображаються за допомогою літер «фі» (φ), «пси» (ψ) та «сигма» (σ), оскільки вони вимовляються з придихом. І коли імененадавач наслідуює щось, пов'язане з вітром, то часто, як видається, використовує саме ці літери. А також, сила стискання і натиску язика при вимовлянні літер «дельта» (δ) і «тау» (τ) [427b] служить, як видається, для наслідування понять «пуга» (δεσμού) і «стан» (στάσεως). А оскільки язик, вимовляючи літеру «лямбда» (λ), прослизав вниз, то він, уподібнюючи, надав імена «лінійний» (λεία), власне «прослизати» (όλισθάνειν), «слизький» (λιπαρόν), «липкий» (κολλῶδες) та інші подібні до цих. А в тих випадках, коли язик, прослизавши, наштовхується на звук літери «гама» (γ), імененадавач відобразив слова «клейкий» (γλισχρόν), «солодкий» (γλυκός) та «гливкий» (γλοιῶδες). [427c] А також, сприймаючи «ню» (ν) як внутрішній звук, він надав найменування словам «внутро» (ένδον) та «внутрішній» (έντός), відображаючи реальність у літерах. Літери «альфа» (α) та «ета» (η) додав до слів, які позначають поняття «велич» (μεγάλω) та «довжина»

‘θρύπτειν,’ ‘κερματίζειν,’ ‘ρύμβειν,’ πάντα ταῦτα τὸ πολὺ ἀπεικάζει διὰ τοῦ ῥῶ. ἔωρα γὰρ οἶμαι τὴν γλῶτταν ἐν τούτῳ ἤκιστα μένουσαν, μάλιστα δὲ σειομένην: διὸ φαίνεται μοι τούτῳ πρὸς ταῦτα κατακεχρηῆσθαι. τῷ δὲ αὖ ἰῶτα πρὸς τὰ λεπτὰ πάντα, ἃ δὴ μάλιστα διὰ πάντων ἴοι ἄν. διὰ ταῦτα τὸ

[427a] ‘ιένα’ καὶ τὸ ‘ίεσθαι’ διὰ τοῦ ἰῶτα ἀπομιμείται, ὥσπερ γε διὰ τοῦ φεῖ καὶ τοῦ ψεῖ καὶ τοῦ σῖγμα καὶ τοῦ ζῆτα, ὅτι πνευματώδη τὰ γράμματα, πάντα τὰ τοιαῦτα μεμίμηται αὐτοῖς ὀνομάζων, οἷον τὸ ‘ψυχρόν’ καὶ τὸ ‘ζέον’ καὶ τὸ ‘σειέσθαι’ καὶ ὅλως σεισμόν. καὶ ὅταν πού τὸ φυσῶδες μιμηται, πανταχοῦ ἐνταῦθα ὡς τὸ πολὺ τὰ τοιαῦτα γράμματα ἐπιφέρειν φαίνεται ὁ τὰ ὀνόματα τιθέμενος. τῆς δ’ αὖ τοῦ δέλτα συμπίεσεως καὶ τοῦ ταῦ καὶ ἀπερείσεως τῆς γλώττης

[427b] τὴν δύναμιν χρήσιμον φαίνεται ἠγήσασθαι πρὸς τὴν μίμησιν τοῦ ‘δεσμοῦ’ καὶ τῆς ‘στάσεως,’ ὅτι δὲ ὀλισθάνει μάλιστα ἐν τῷ λάβδα ἢ γλῶττα κατιδόν, ἀφομοίων ὀνόμασε τὰ τε ‘λεία’ καὶ αὐτὸ τὸ ‘όλισθάνειν’ καὶ τὸ ‘λιπαρόν’ καὶ τὸ ‘κολλῶδες’ καὶ τὰλλα πάντα τὰ τοιαῦτα. ἢ δὲ ὀλισθανούσης τῆς γλώττης ἀντιλαμβάνεται ἢ τοῦ γάμμα δύναμις, τὸ ‘γλισχρόν’ ἀπεμιμήσατο καὶ ‘γλυκὺ’ καὶ ‘γλοιῶδες.’

[427c] τοῦ δ’ αὖ νῦ τὸ εἶσω αἰσθόμενος τῆς φωνῆς, τὸ ‘ένδον’ καὶ τὰ ‘έντός’ ὀνόμασεν, ὡς ἀφομοίων τοῖς γράμμασι τὰ ἔργα. τὸ δ’ αὖ ἄλφα τῷ ‘μεγάλῳ’ ἀπέδωκε, καὶ τῷ ‘μήκει’ τὸ ἦτα, ὅτι μεγάλα τὰ γράμματα. εἰς δὲ τὸ ‘γογγύλον’ τοῦ οὐδέομος σημείου, τοῦτο πλείστον αὐτῷ εἰς τὸ ὄνομα ἐνεκέρασεν. καὶ τὰλλα οὕτω φαίνεται προσβιβάζειν καὶ κατὰ γράμματα καὶ κατὰ συλλαβὰς ἐκάστῳ τῶν ὄντων σημειῶν τε καὶ ὄνομα ποιῶν ὁ νομοθέτης, ἐκ δὲ τούτων τὰ λοιπὰ ἤδη αὐτοῖς τούτοις συντιθέναι ἀπομιμούμενος. αὕτη

(μήκει), оскільки ці голосні є довгими¹². Він потребував також літеру «омікрон» (ο) для слова «округлий», зробивши цю літеру ключовою в цьому імені. І видається, що саме так законодавець застосовував й інші літери та склади, надаючи ними знак (σημεῖόν) та ім'я кожному з сущих. А вже з цих імен способом наслідування він уклав і всі інші. [427d] Отже, мені видається, Гермogene, що саме це і є теорія правильності найменувань, якщо лиш Кратил не має нічого проти.

[427d] μοι φαίνεται, ὃ Ἑρμόγενης, βούλεσθαι εἶναι ἢ τῶν ὀνομάτων ὀρθότης, εἰ μή τι ἄλλο Κρατύλος ὅδε λέγει.

¹² У грецькій та латинській мовах розрізняють довгі та короткі голосні.

Додаток 2

Сократ:

А тепер погляньмо, чи є якийсь спосіб такого вивчення речей, про який ти щойно говорив: і, хоча цей є найкращий, чи існує якийсь інший, – чи не існує жодного іншого. Що ти думаєш?

[436a]

Кратил:

Вважаю, що немає іншого, тільки цей: він – єдиний і найкращий.

Сократ:

Чи ти вважаєш, що в цей спосіб можна також довідатися, чим є самі речі? Адже той, хто відкрив для себе, чим є імена, також вже довідався і про те, які речі вони позначають? Чи вважаєш ти, що розкриття і вивідування вимагають іншого способу, тобто вивчення?

Кратил:

Розкриття і вивідування якнайкраще відповідають цьому способу.

Сократ:

Розважмо, Кратиле, ось про що: коли хтось, вивідуючи щось про речі, [436b] притримуватиметься імен, приглядаючись до кожного зокрема, чи не вважаєш ти, що він потрапить у неабияку небезпеку схибити?

Кратил:

Як саме?

Сократ:

Бо очевидно, що той, хто первинно надавав імена, керувався насамперед речами, згідно з якими надавав імена, як ми говорили. Чи ж не так?

Кратил:

Так.

Сократ:

Тож якщо він керувався чимось неправильним, то й надав імена згідно з тим, чим керувався: і що станеться з нами, якщо ми, довірившись, підемо за ним? Чи щось інше, аніж схибимо?

Σοκράτης

ἔχε δὴ, ἴδωμεν τίς ποτ' ἂν εἴη ὁ τρόπος οὗτος τῆς διδασκαλίας τῶν ὄντων ὃν σὺ λέγεις νῦν, καὶ πότερον ἔστι μὲν καὶ ἄλλος, οὗτος μέντοι βελτίων, ἢ οὐδ' ἔστιν ἄλλος ἢ οὗτος, ποτέρωσ οἶε;

[436 a]

Κρατύλος

οὕτως ἔγωγε, οὐ πάνυ τι εἶναι ἄλλον, τοῦτον δὲ καὶ μόνον καὶ βέλτιστον.

Σοκράτης

πότερον δὲ καὶ εὗρεσιν τῶν ὄντων τὴν αὐτὴν ταύτην εἶναι, τὸν τὰ ὀνόματα εὐρόντα καὶ ἐκεῖνα ἠύρηκέναι ὧν ἔστι τὰ ὀνόματα: ἢ ζητεῖν μὲν καὶ εὐρίσκειν ἕτερον δεῖν τρόπον, μανθάνειν δὲ τοῦτον;

Κρατύλος

πάντων μάλιστα καὶ ζητεῖν καὶ εὐρίσκειν τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον κατὰ ταῦτά.

Σοκράτης

φέρει δὴ ἐννοήσωμεν, ὦ Κρατύλε, εἴ τις ζητῶν τὰ

[436b] πράγματα ἀκολουθοῖ τοῖς ὀνόμασι, σκοπῶν οἷον ἕκαστον βούλεται εἶναι, ἄρ' ἐννοεῖς ὅτι οὐ σμικρὸς κίνδυνός ἐστιν ἐξαπατηθῆναι;

Κρατύλος

πῶς;

Σοκράτης

δῆλον ὅτι ὁ θέμενος πρῶτος τὰ ὀνόματα, οἷα ἠγεῖτο εἶναι τὰ πράγματα, τοιαῦτα ἐτίθετο καὶ τὰ ὀνόματα, ὡς φαμεν. ἢ γάρ;

Κρατύλος

ναί.

Σοκράτης

εἰ οὖν ἐκεῖνος μὴ ὀρθῶς ἠγεῖτο, ἔθετο δὲ οἷα ἠγεῖτο, τί οἶε ἡμᾶς τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ πείσεσθαι; ἄλλο τι ἢ ἐξαπατηθῆσεσθαι;

Κρατίл:

Але так не є, Сократе. Цілком необхідно [436c] надавач імен повинен був бути досвідченим: бо якщо не був би, то це не були б імена, як я говорив раніше. Найбільшим доказом того, що надавач імен не розійшовся з істиною для тебе може бути те, що в іншому випадку імена не були б прийнятними. Чи ти не помітив цього, коли сам говорив, що всі найменування утворювалися згідно з одним і тим же методом і метою?

Сократ:

Але, дорогий Кратиле, це не є аргументом. Бо якщо імененадавач схибив би при першому наданні, то [436d] це необхідно змусило б усі наступні найменування узгоджуватися з помилкою, і в цьому немає нічого дивного. Так само відбувається й у геометричних кресленнях: тільки-но на самому початку станеться навіть найменша й непомітна похибка, то все інше також стане неправильним, хоча й узгоджуватиметься з попереднім. Тому кожен повинен щонайдокладніше досліджувати власне начало кожної справи, пильно вдивляючись, чи не закралася десь навіть незначна помилка: досліджувати потрібно докладно, адже все інше також слідуватиме за попереднім. Однак [436e] я здивувався б, якщо імена узгоджувалися б одні з одними. Ну ж бо, погляньмо ще раз на те, що ми раніше обговорили. Оскільки все перебуває в постійному русі, поступі та плинності, ми ствердили, що імена позначають сутність речей. Чи ти вважаєш, що вони виражають щось інше?

[437a]

Κρατίл:

Звичайно, вони позначають саме це, і до того ж, позначають правильно.

Сократ:

Тоді візьмімо з попередніх слово «знання», про яке ми вже говорили, поглянувши на його подвійну природу.

Κρατύλος

ἀλλὰ μὴ οὐχ οὕτως ἔχει, ὦ Σώκρατες, ἀλλ' ἀναγκαῖον

[436c] ἢ εἰδῶτα τίθεσθαι τὸν τιθέμενον τὰ ὀνόματα: εἰ δὲ μή, ὅπερ πάλα ἐγὼ ἔλεγον, οὐδ' ἂν ὀνόματα εἶη. μέγιστον δὲ σοι ἔστω τεκμήριον ὅτι οὐκ ἔσφαλται τῆς ἀληθείας ὁ τιθέμενος: οὐ γὰρ ἂν ποτε οὕτω σύμφωνά ἦν αὐτῷ ἅπαντα. ἢ οὐκ ἐνενοίεις αὐτὸς λέγων ὡς πάντα κατὰ ταῦτόν καὶ ἐπὶ ταῦτόν ἐγίγνετο τὰ ὀνόματα;

Σωκράτης

ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὡγαθὲ Κρατύλε, οὐδὲν ἔστιν ἀπολόγημα. εἰ γὰρ τὸ πρῶτον σφαιλεῖς ὁ τιθέμενος τὰλλα ἤδη

[436d] πρὸς τοῦτ' ἐβιάζετο καὶ αὐτῷ συμφωνεῖν ἠνάγκαζεν, οὐδὲν ἄποπον, ὥσπερ τῶν διαγραμμάτων ἐνίστε τοῦ πρώτου μικροῦ καὶ ἀδήλου ψεύδους γενομένου, τὰ λοιπὰ πάμπολλα ἤδη ὄντα ἐπόμενα ὁμολογεῖν ἀλλήλοισ. δεῖ δὴ περὶ τῆς ἀρχῆς παντὸς πράγματος παντὶ ἀνδρὶ τὸν πολὺν λόγον εἶναι καὶ τὴν πολλὴν σκέψιν εἴτε ὀρθῶς εἴτε μὴ ὑπόκειται: ἐκείνης δὲ ἐξετασθεῖσης ἰκανῶς, τὰ λοιπὰ φαίνεσθαι ἐκείνῃ ἐπόμενα. οὐ μέντοι ἀλλὰ

[436e] θαυμάζοιμι ἂν εἰ καὶ τὰ ὀνόματα συμφωνεῖ αὐτὰ αὐτοῖς. πάλιν γὰρ ἐπισκεψώμεθα ἃ τὸ πρότερον διήλθομεν. ὡς τοῦ παντὸς ἰόντος τε καὶ φερομένου καὶ ῥεόντος φαμεν σημαίνειν ἡμῖν τὴν οὐσίαν τὰ ὀνόματα. ἄλλο τι οὕτω σοι δοκεῖ δηλοῦν;

[437a]

Κρατύλος

πάνυ σφόδρα, καὶ ὀρθῶς γε σημαίνει.

Σωκράτης

σκοπῶμεν δὴ ἐξ αὐτῶν ἀναλαβόντες πρῶτον μὲν τοῦτο τὸ ὄνομα, τὴν 'ἐπιστήμην,' ὡς ἀμφιβολόν ἐστι, καὶ

Видається, що воно більшою мірою позначає незмінний стан нашої душі над речами, а не те, що вона «витає» разом із речами, і тому правильніше буде вимовляти початок цього слова так, як робимо тепер, аніж додавати літеру епсилон, отримуючи «ἐπειστήμη», тобто потрібно додавати йоту, а не епсилон. Знову ж, слово «βέβαιον» (міцний) означає якусь базу та стабільність, але не рух. [437b] Слово «ἵστορία» означає майже те саме, тобто припинення руху (ἵστησι). Також і слово «πιστόν» (вірний) означає повну зупинку. Також очевидно, що слово «μνήμη» (пам'ять) означає зупинку (μονή) у душі та відсутність руху. І, знову ж, слова «ἁμαρτία» (помилка) та «συμφορά» (нещастя), якщо дивитися на їхню форму, видаються подібними до слів «συνέσει» (розум) і «ἐπιστήμη» (знання) а також до багатьох інших імен, які позначають щось позитивне. До того ж, «ἁμαθία» (незнання) та «ἀκολασία» (нестриманість) виглядають подібними до інших, як-от [437c] попереднє, «ἁμαθία», означає «ἅμα θεῷ ἰόντος» (поступ того, хто йде разом з богом), а слово «ἀκολασία», як видається, може означати «постійно рухатися разом із речами». Тобто імена з найгіршим значенням часто можуть бути подібними до імен із найкращим значенням. Я думаю, що, за великого бажання, хтось навіть міг би віднайти багато інших найменувань, які наштовхнули б нас на думку, що надавач імен зовсім не мав на увазі позначення (σημαίνειν) постійного руху та зміни речей, а їх спокій.

[437d]

Кратил:

Однак, Сократе, ти ж бачиш, що багато з них це й позначають.

μᾶλλον ἔοικε σημαίνοντι ὅτι ἴστησιν ἡμῶν ἐπὶ τοῖς πράγμασι τὴν ψυχὴν ἢ ὅτι συμπεριφέρεται, καὶ ὀρθότερόν ἐστιν ὡς περὶ νῦν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν λέγειν μᾶλλον ἢ ἐμβάλλοντας τὸ εἶ 'ἐπειστήμη', ἀλλὰ τὴν ἐμβολὴν ποιήσασθαι ἀντὶ τῆς ἐν τῷ εἶ ἐν τῷ ἰῶτα. ἔπειτα τὸ 'βέβαιον,' ὅτι βάσεώς τινός ἐστιν καὶ στάσεως μίμημα ἀλλ' οὐ φορᾶς.

[437b] ἔπειτα ἡ 'ἵστορία' αὐτό που σημαίνει ὅτι ἴστησι τὸν ῥοῦν. καὶ τὸ 'πιστόν' ἴσταν παντάπασι σημαίνει. ἔπειτα δὲ ἡ 'μνήμη' παντὶ που μνηύει ὅτι μονή ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ ἀλλ' οὐ φορά. εἰ δὲ βούλει, ἡ 'ἁμαρτία' καὶ ἡ 'συμφορά,' εἰ κατὰ τὸ ὄνομά τις ἀκολουθήσει, φανεῖται ταῦτόν τῇ 'συνέσει' ταύτῃ καὶ 'ἐπιστήμη' καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι τοῖς περὶ τὰ σπουδαῖα ὀνόμασιν. ἔτι τοῖνυν ἡ 'ἁμαθία' καὶ ἡ 'ἀκολασία' παραπλησία τούτοις φαίνεται: ἡ μὲν

[437c] γὰρ τοῦ ἅμα θεῷ ἰόντος πορεία φαίνεται, ἡ 'ἁμαθία,' ἡ δ' 'ἀκολασία' παντάπασι ἀκολουθία τοῖς πράγμασι φαίνεται. καὶ οὕτως, ἂ νομίζομεν ἐπὶ τοῖς κακίστοις ὀνόματα εἶναι, ὁμοιότατ' ἂν φαίνοιτο τοῖς ἐπὶ τοῖς καλλίστοις. οἶμαι δὲ καὶ ἄλλα πόλλ' ἂν τις εὔροι εἰ πραγματεύοιτο, ἐξ ὧν οἰηθεῖ ἂν αὐτὸ πάλιν τὸν τὰ ὀνόματα τιθέμενον οὐχὶ ἰόντα οὐδὲ φερόμενα ἀλλὰ μένοντα τὰ πράγματα σημαίνειν.

[437d]

Κρατύλος

ἀλλ', ὦ Σώκρατες, ὁρᾶς ὅτι τὰ πολλὰ ἐκεῖνως ἐσήμαινεν.

Сократ:

То й що ж, Кратиле? Чи будемо ми перераховувати імена, як камінці¹³, і чи в цьому буде правильність? Чи виявляться правильними ті імена, які матимуть одне з двох значень, які наберуть більшу кількість?

Кратил:

Ні, так не буде.

Сократ:

Не буде в жодному випадку, друже. Облишмо це все та [438a] повернімося знову туди, звідки ми вийшли. Коли пам'ятаєш, нещодавно ти говорив, що надавач імен обов'язково знає все те, чому він надає імена. Ти й далі так вважаєш, чи ні?

Кратил:

Так.

Сократ:

Стверджуєш, що навіть той, хто надав первинні імена, знав речі, які іменував?

Кратил:

Так, знав.

Сократ:

А з яких тоді найменувань він довідався про всі речі та вивчив їх, [438b] якщо первинні імена ще не було надано? Адже ми ствердили, що неможливо довідатися про речі та вивчити їх інакше, аніж шляхом вивчення та віднаходження імен самотужки?

Кратил:

Видається мені, що ти правильно говориш.

Сократ:

В який спосіб можемо стверджувати, що він був обізнаним надавачем імен чи законодавцем, якщо ще не було надано жодного імені, а він жодного ще не знав, у той час, коли речі можна вивчати не інакше, як лише за їхніми іменами?

Σωκράτης τί οὖν τοῦτο, ὦ Κρατύλε; ὡσπερ ψήφους διαριθμησόμεθα τὰ ὀνόματα, καὶ ἐν τούτῳ ἔσται ἡ ὀρθότης; ὁπότερα ἂν πλείω φαίνεται τὰ ὀνόματα σημαίνοντα, ταῦτα δὴ ἔσται τάληθῃ;

Κρατύλος

οὐκ οὖν εἰκός γε.

Σωκράτης

οὐδ' ὀπωστιοῦν, ὦ φίλε. καὶ ταῦτα μὲν γε αὐτοῦ [438a] ἐάσωμεν, ἐπανέλθωμεν δὲ πάλιν ὅθεν δεῦρο μετέβημεν. ἄρτι γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεσιν, εἰ μέμνησαι, τὸν τιθέμενον τὰ ὀνόματα ἀναγκαῖον ἔφησθα εἶναι εἰδότα τίθεσθαι οἷς ἐτίθετο. πότερον οὖν ἔτι σοι δοκεῖ οὕτως ἢ οὐ;

Κρατύλος

ἔτι.

Σωκράτης

ἢ καὶ τὸν τὰ πρῶτα τιθέμενον εἰδότα φησὶ τίθεσθαι;

Κρατύλος

εἰδότα.

Σωκράτης

ἐκ ποίων οὖν ὀνομάτων ἢ μεμαθηκῶς ἢ ηῤῥηκῶς ἦν

[438b] τὰ πράγματα, εἴπερ τὰ γε πρῶτα μήπω ἔκειτο, μαθεῖν δ' αὖ φαιμεν τὰ πράγματα καὶ εὐρεῖν ἀδύνατον εἶναι ἄλλως ἢ τὰ ὀνόματα μαθόντας ἢ αὐτοὺς ἐξευρόντας οἷά ἐστι;

Κρατύλος

δοκεῖς τί μοι λέγειν, ὦ Σώκратες.

Σωκράτης

τίνα οὖν τρόπον φῶμεν αὐτοὺς εἰδότας θέσθαι ἢ νομοθέτας εἶναι, πρὶν καὶ ὅτιοῦν ὄνομα κεῖσθαι τε καὶ ἐκείνους εἰδέναι, εἴπερ μὴ ἔστι τὰ πράγματα μαθεῖν ἄλλ' ἢ ἐκ τῶν ὀνομάτων;

¹³ Камінці використовувалися при голосуванні, а латинське «калькулюс» стало основою для багатьох сучасних слів.

[438c]

Κρατίλ:

Я вважаю, Сократе, що найістиннішою теорією про первинні найменування є та, що вони були надані речам якоюсь вищою, аніж людська, силою, і тому вони необхідно є правильними.

Сократ:

То ти вважаєш, що той, хто надавав їм, даймоном він був, чи богом, міг суперечити сам собі? Чи все, що ми говорили, ти вважаєш недоладним?

Κρατίл:

Але інші найменування не походять від них.

Сократ:

Які це, друже? Ті, що стосуються стану спокою, чи ті, що стосуються руху? ми щойно з'ясували, що не все визначається кількістю.

[438d]

Κρατίл:

Це не було б справедливо, Сократе.

Сократ:

А якщо імена збунтуються, і деякі стверджуватимуть, що тільки вони узгоджуються з істиною, а інші – що вони, то як ми судитимемо і на чому засновуватимемося? Не на тому ж, що вдамося до інших імен, які є іншими, аніж ці, адже таких немає, а очевидно, що потрібно шукати щось інше, окрім самих імен: і воно має нам показати, які саме з цих імен є істинними, тобто такими, що виявляють істинну сутність суцільних.

[438e]

Κρατίл:

Видається мені, що саме так.

Сократ:

Отже, Кратиле, якщо це саме так, то видається мені, що речі можна вивчати без найменувань.

Κρατίл:

Видається, що так.

[438c]

Κρατύλος

οἶμαι μὲν ἐγὼ τὸν ἀληθέστατον λόγον περὶ τούτων εἶναι, ὃ Σώκρατες, μείζω τινὰ δύναμιν εἶναι ἢ ἀνθρωπιάν τὴν θεμένην τὰ πρῶτα ὀνόματα τοῖς πράγμασιν, ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι αὐτὰ ὀρθῶς ἔχειν.

Σωκράτης

εἶτα οἷε ἐναντία ἂν ἐτίθετο αὐτὸς αὐτῷ ὁ θεῖς, ὢν δαίμων τις ἢ θεός; ἢ οὐδέν σοι ἐδοκοῦμεν ἄρτι λέγειν;

Κρατύλος

ἀλλὰ μὴ οὐκ ἦν τούτων τὰ ἕτερα ὀνόματα.

Σωκράτης

πότερα, ὦ ἄριστε, τὰ ἐπὶ τὴν στάσιν ἄγοντα ἢ τὰ ἐπὶ τὴν φορὰν; οὐ γάρ που κατὰ τὸ ἄρτι λεχθὲν πλήθει κριθήσεται.

[438d]

Κρατύλος

οὔτοι δὴ δίκαιόν γε, ὃ Σώκρατες.

Σωκράτης

ὀνομάτων οὖν στασιασάντων, καὶ τῶν μὲν φασκόντων ἑαυτὰ εἶναι τὰ ὅμοια τῇ ἀληθείᾳ, τῶν δ' ἑαυτά, τίτι ἐτι διακρινοῦμεν, ἢ ἐπὶ τί ἐλθόντες; οὐ γάρ που ἐπὶ ὀνομάτᾳ γε ἕτερα ἄλλα τούτων: οὐ γάρ ἐστιν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἄλλ' ἄττα ζητητέα πλὴν ὀνομάτων, ἃ ἡμῖν ἐμφανιεῖ ἄνευ ὀνομάτων ὁπότερα τούτων ἐστὶ τὰληθῆ, δεῖξαντα δῆλον ὅτι τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων.

[438e]

Κρατύλος

δοκεῖ μοι οὕτω.

Σωκράτης

ἔστιν ἄρα, ὡς ἔοικεν, ὃ Κρατύλε, δυνατὸν μαθεῖν ἄνευ ὀνομάτων τὰ ὄντα, εἴπερ ταῦτα οὕτως ἔχει.

Κρατύλος

φαίνεται.

Σократ:

Яким же іншим способом ти намагася їх вивчити? Чи є інший, достовірний та певний шлях, аніж через такі самі, якщо вони подібні, та через кожне зокрема? Адже ті, що відрізняються від інших, позначатимуть не їх, а щось інше та відмінне¹⁴.

Кратил:

Думаю, що ти істинно говориш.
[439a]

Σократ:

Будь уважний, балагаю тебе Зевсом. Адже чи одного разу ми вже не домовлялися, що імена, які надані належним чином, уподібнюються до тих речей, яким вони надані, і є наче образами тих речей?

Кратил:

Так.

Σократ:

Тоді, якщо речі вивчатимемо або за посередництва найменувань, або через них самих, який метод вивчення буде певнішим та докладнішим? Адже через образ можна вивчити якусь річ, якщо він сам докладно її відображає, а також можна вивчити істину, яку він відображає; [439b] або ж із самої істини можна вивчити її саму, а також те, чи її образ створено належним чином: то як буде краще?

Кратил:

Мені видається, що з істини обов'язково буде краще.

Σократ:

Тому питання про метод вивчення чи розпізнання суцільних є надто складним питанням – як для мене, так і для тебе: однак дуже похвально дійти згоди хоча б на тому, що суще значно краще вивчати і розпізнавати не через їх найменування, а через них самих, і це буде значно краще, аніж через імена.

Σωκράτης

διὰ τίνος ἄλλου οὐκ ἔτι προσδοκᾷς ἂν ταῦτα μαθεῖν; ἄρα δι' ἄλλου του ἢ οὐπερ εἰκός τε καὶ δικαιοτάτου, δι' ἀλλήλων γε, εἴ πῃ συγγενῆ ἔστιν, καὶ αὐτὰ δι' αὐτῶν; τὸ γὰρ που ἕτερον ἐκείνων καὶ ἄλλοιον ἕτερον ἂν τι καὶ ἄλλοιον σημαῖνοι ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνα.

Κρατύλος

ἀληθῆ μοι φαίνει λέγειν.
[439a]

Σωκράτης

ἔχε δὴ πρὸς Διός: τὰ δὲ ὀνόματα οὐ πολλάκις μέντοι ὠμολογήσαμεν τὰ καλῶς κείμενα εἰκότα εἶναι ἐκείνοις ὧν ὀνόματα κεῖται, καὶ εἶναι εἰκόνας τῶν πραγμάτων;

Κρατύλος

ναί.

Σωκράτης

εἰ οὐκ ἔστι μὲν ὅτι μάλιστα δι' ὀνομάτων τὰ πράγματα μανθάνειν, ἔστι δὲ καὶ δι' αὐτῶν, ποτέρα ἂν εἴη καλλίων καὶ σαφεστέρα ἢ μάθησις; ἐκ τῆς εἰκόνας μανθάνειν αὐτὴν τε αὐτὴν εἰ καλῶς εἴκασται, καὶ τὴν ἀληθειαν ἧς ἦν εἰκόν,

[439b] ἢ ἐκ τῆς ἀληθείας αὐτὴν τε αὐτὴν καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς εἰ πρεπόντως εἴργασται;

Κρατύλος

ἐκ τῆς ἀληθείας μοι δοκεῖ ἀνάγκη εἶναι.

Σωκράτης

ὄντινα μὲν τοίνυν τρόπον δεῖ μανθάνειν ἢ εὐρίσκειν τὰ ὄντα, μείζον ἴσως ἔστιν ἐγνωκέναι ἢ κατ' ἐμὲ καὶ σέ: ἀγαπητὸν δὲ καὶ τοῦτο ὀμολογήσασθαι, ὅτι οὐκ ἐξ ὀνομάτων ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον αὐτὰ ἐξ αὐτῶν καὶ μαθητέον καὶ ζητητέον ἢ ἐκ τῶν ὀνομάτων.

¹⁴ Тобто йдеться про початки методу аналогії та контрастивного аналізу слів.

Κρατίλ:

Βιдається, що так, Сократе.

Сократ:

Тоді погляньмо на ще одне питання, щоб ми не [439c] схибили на тому, що багато найменувань тяжіють до одного й того ж. Бо якщо надавачі імен, іменуючи речі, мали на увазі те, що всі суцці перебувають у постійному русі та плинності, – а мені видається, що вони і справді мали це на увазі, – все ж, можливо, що так і не є,¹⁵ і тоді вони самі, наче пограпивши у чорторій, потопають, затагуючи також і нас услід за собою. Тож поглянь-но, дорогий Кратиле, про що я часто роздумую. Чи можемо стверджувати, що існує щось добре та досконале в кожному [439d] суццюму, чи ні?

Κρατίл:

Βιдається мені, що існує, Сократе.

Сократ:

Тоді розгляньмо саме це, тобто не якийсь окреме обличчя, чи воно гарне, чи щось подібне, чи що все це плинне: чи, на нашу думку, добро завжди є таким, яким воно є?¹⁶

Κρατίл:

Думаю, що обов'язково.

Сократ:

То чи можливо було б правильно назвати його, якщо воно завжди було би перехідним (υπεξέρχεται): спочатку воно існувало б, оскільки повинно було існувати, і водночас, коли ми його називали б, тут же ставало би чимось іншим, пропадало й більше не було тим, чим було до того?

Κρατίл:

Це обов'язково.
[439e]

Κρατύλος

φαίνεται, ὃ Σώκρατες.

Σωκράτης

ἔτι τοίνυν τόδε σκεψώμεθα, ὅπως μὴ ἡμᾶς τὰ [439c] πολλὰ ταῦτα ὀνόματα ἐς ταῦτὸν τείνοντα ἐξαπατᾷ, εἰ τῷ ὄντι μὲν οἱ θέμενοι αὐτὰ διανοηθέντες γε ἔθεντο ὡς ἰόντων ἀπάντων ἀεὶ καὶ ῥέόντων–φαίνονται γὰρ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ οὕτω διανοηθῆναι–τὸ δ', εἰ ἔτυχεν, οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ' οὗτοι αὐτοὶ τε ὥσπερ εἰς τινα δίνην ἐμπεσόντες κυκῶνται καὶ ἡμᾶς ἐφελκόμενοι προσεμβάλλουσιν. σκέψαι γάρ, ὃ θαυμάσιε Κρατύλε, ὃ ἔγωγε πολλάκις ὄνειρώττω. πότερον φῶμέν τι εἶναι αὐτὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν

[439d] ὄντων οὕτω, ἢ μὴ;

Κρατύλος

ἔμοιγε δοκεῖ, ὃ Σώκρατες, εἶναι.

Σωκράτης

αὐτὸ τοίνυν ἐκεῖνο σκεψώμεθα, μὴ εἰ πρόσωπόν τι ἐστὶν καλὸν ἢ τι τῶν τοιούτων, καὶ δοκεῖ ταῦτα πάντα ῥεῖν: ἀλλ' αὐτό, φῶμεν, τὸ καλὸν οὐ τοιοῦτον ἀεὶ ἐστὶν οἷόν ἐστιν;

Κρατύλος

ἀνάγκη.

Σωκράτης

ἄρ' οὖν οἷόν τε προσεῖπειν αὐτὸ ὀρθῶς, εἰ ἀεὶ ὑπεξέρχεται, πρῶτον μὲν ὅτι ἐκεῖνό ἐστιν, ἔπειτα ὅτι τοιοῦτον, ἢ ἀνάγκη ἅμα ἡμῶν λεγόντων ἄλλο αὐτὸ εὐθὺς γίνεσθαι καὶ ὑπεξίεναί καὶ μηκέτι οὕτως ἔχειν;

Κρατύλος

ἀνάγκη.
[439e]

¹⁵ Йдеться про контрверсію Геракліта й Парменіда (все міняється / ніщо не міняється). Платон, а згодом Аристотель намагалися узгодити два погляди.

¹⁶ Йдеться про абсолютне добро, ключову концепцію Платона.

Σократ:

Тоді як може те, що ніколи не є таким самим, бути чимось? Адже очевидно, якщо воно є тим, чим воно є, то в цей момент воно, цілком зрозуміло, зовсім не змінюється: а якщо б так було завжди і якщо воно завжди залишалось б тим самим, то яким чином воно могло би змінюватися чи рухатися, не полишаючи своєї форми (ιδέα)?

Кратил:

Воно ніяк не могло б.

Σократ:

Але тоді його ніхто й не зміг би пізнати. [440a] Бо щойно той, хто намагався б його пізнати, наблизився до пізнання, воно ставало б чимось іншим і не таким, так що неможливо було би довідатися, чим воно є та яка його природа. Адже ніяке пізнання не пізнає того, про що відомо, що воно є взагалі нічим.

Кратил:

Є саме так, як ти говориш.

Σократ:

Тоді видається, що не існує жодного пізнання, Кратиле, якщо все постійно змінюється і ніколи не стоїть на місці. Адже якщо саме пізнання не змінюватиметься, то завжди залишиться пізнанням і постійно ним буде. А якщо ж сама ідея пізнання [440b] зміниться, то разом зі зміною ідеї пізнання змінилося б і саме пізнання, і воно припинило б існувати: а якщо ж воно постійно змінюватиметься, то ніколи не буде пізнання і, відповідно, з цього висновується, що тоді не було б ані пізнаючого, ані пізнаваного. Та оскільки завжди існує і пізнаючий, і пізнаване, якщо існує і добро, і досконалість, існують також усі суцї, і я не знаю, яка подібність є між усім цим і тими речами, про які ми говоримо – рухом і плінністю. [440c] Нелегко з впевненістю сказати, чи так є насправді, чи те, що говорить Геракліт і його

Σωκράτης

πῶς οὖν ἂν εἴη τι ἐκεῖνο ὃ μηδέποτε ὡσαύτως ἔχει; εἰ γάρ ποτε ὡσαύτως ἴσχει, ἔν γ' ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ δῆλον ὅτι οὐδὲν μεταβαίνει: εἰ δὲ αἰὶ ὡσαύτως ἔχει καὶ τὸ αὐτὸ ἐστὶ, πῶς ἂν τοῦτό γε μεταβάλλοι ἢ κινῶιτο, μηδὲν ἐξιστάμενον τῆς αὐτοῦ ιδέας;

Κρατύλος

οὐδαμῶς.

Σωκράτης

ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἂν γνωσθεῖη γε ὑπ' οὐδενός. ἅμα

[440a] γὰρ ἂν ἐπιόντος τοῦ γνωσομένου ἄλλο καὶ ἄλλοιον γίνοιτο, ὥστε οὐκ ἂν γνωσθεῖη ἔτι ὁποῖόν γέ τί ἐστιν ἢ πῶς ἔχον: γνῶσις δὲ δήπου οὐδεμία γινώσκει ὃ γινώσκει μηδαμῶς ἔχον.

Κρατύλος

ἔστιν ὡς λέγεις.

Σωκράτης

ἀλλ' οὐδὲ γνῶσιν εἶναι φάναι εἰκός, ὃ Κρατύλε, εἰ μεταπίπτει πάντα χρήματα καὶ μηδὲν μένει. εἰ μὲν γὰρ αὐτὸ τοῦτο, ἢ γνῶσις, τοῦ γνῶσις εἶναι μὴ μεταπίπτει, μένοι τε ἂν αἰεὶ ἢ γνῶσις καὶ εἴη γνῶσις. εἰ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος

[440b] μεταπίπτει τῆς γνώσεως, ἅμα τ' ἂν μεταπίπτει εἰς ἄλλο εἶδος γνώσεως καὶ οὐκ ἂν εἴη γνῶσις: εἰ δὲ αἰεὶ μεταπίπτει, αἰεὶ οὐκ ἂν εἴη γνῶσις, καὶ ἐκ τούτου τοῦ λόγου οὔτε τὸ γνωσόμενον οὔτε τὸ γνωσθησόμενον ἂν εἴη. εἰ δὲ ἔστι μὲν αἰεὶ τὸ γινώσκον, ἔστι δὲ τὸ γινωσκόμενον, ἔστι δὲ τὸ καλόν, ἔστι δὲ τὸ ἀγαθόν, ἔστι δὲ ἔν ἕκαστον τῶν ὄντων, οὐ μοι φαίνεται ταῦτα ὅμοια ὄντα, ἃ νῦν ἡμεῖς λέγομεν, ροῆ

[440c] οὐδὲν οὐδὲ φορᾶ. ταῦτ' οὖν πότερον ποτε οὕτως ἔχει ἢ ἐκείνως ὡς οἱ περὶ Ἡράκλειτον τε λέγουσιν καὶ ἄλλοι πολλοί, μὴ οὐ ῥάδιον ἢ ἐπισκέψασθαι, οὐδὲ πάνυ νοῦν ἔχοντος ἀνθρώπου ἐπιτρέψαντα ὀνόμασιν αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν

послідовники, є правильним. Але для кожного розумного чоловіка було б нечужою поклататися на імена, з відкритою душею довірившись їм, а водночас і тим, хто надавав імена, та стверджувати, що йому відоме все; ані також не буде він засуджувати самого себе та й усі речі разом, кажучи, що в них немає жодного здорового глузду, а все протікає, наче дірявий глек, що все недоладне, як люди, [440d] хворі на нежить, вважаючи, що так і всі речі перебувають у постійному русі та плінності. Отож, Кратиле, можливо, це правильно, а, можливо, і ні. Потрібно розважливо поглянути на все уважно, не приймаючи нічого в поспіхові, бо ти ще цілком молодий, у чудовому віці. А розглянувши все, якщо й навіть щось відшукаєш, то передай також і мені.

Кратил:

Саме так я і вчиню. Запевняю тебе, Сократе, що розважаючи про все це тепер і докладно приглядаючись до всіх речей, [440e] я бачу, що правда таки є у твердженнях Геракліта.

Сократ:

Тож якось ти й мене навчиш, мій друже, коли повернешся. А тепер, як ти і збирався, рушай до свого села, а Гермоген трохи проведе тебе.

Кратил:

Нехай буде так, Сократе. Я думаю, що й ти також осмислюватимеш усе це.

θεραπεύειν, πεπιστευκότα ἐκείνοις καὶ τοῖς θεμένοις αὐτά, δυσχυρίζεσθαι ὡς τι εἰδότα, καὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὄντων καταγιγνώσκειν ὡς οὐδὲν ὑγιὲς οὐδενός, ἀλλὰ πάντα ὥσπερ κεράμια βεῖ, καὶ ἀτεχνῶς ὥσπερ οἱ κατάρρων νοσοῦντες

[440d] ἄνθρωποι οὕτως οἴεσθαι καὶ τὰ πράγματα διακεῖσθαι, ὑπὸ ρεύματός τε καὶ κατάρρων πάντα τὰ χρήματα ἔχεσθαι. ἴσως μὲν οὖν δὴ, ὦ Κρατύλε, οὕτως ἔχει, ἴσως δὲ καὶ οὐ. σκοπεῖσθαι οὖν χρὴ ἀνδρείως τε καὶ εὖ, καὶ μὴ ῥαδίως ἀποδέχεσθαι—ἔτι γὰρ νέος εἶ καὶ ἡλικίαν ἔχεις—σκεψάμενον δέ, ἐὰν εὗρης, μεταδιδόναί καὶ ἐμοί.

Κρατύλος

ἀλλὰ ποιήσω ταῦτα. εὖ μέντοι ἴσθι, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐδὲ νυνὶ ἀσκέπτως ἔχω, ἀλλὰ μοι σκοπομένῳ καὶ

[440e] πράγματα ἔχοντι πολὺ μᾶλλον ἐκείνως φαίνεται ἔχειν ὡς Ἡράκλειτος λέγει.

Σωκράτης

εἰς αὐθις τοῖνον με, ὦ ἑταῖρε, διδάξεις, ἐπειδὴν ἤκης: νῦν δέ, ὥσπερ παρεσκευάσαι, πορεύου εἰς ἀγρόν: προπέμψει δέ σε καὶ Ἑρμογένης ὄδε.

Κρατύλος

ταῦτ' ἔσται, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ καὶ σὺ πειρῶ ἔτι ἐννοεῖν ταῦτα ἤδη.